

HEKA LÁSZLÓ – SZONDI ILDIKÓ*

A magyar és a horvát joghallgatók énképe

(Empirikus vizsgálatok alapján)

Badó Attila, Lőrinczi János és Patyi Zsófia 2017-ben a joghallgatók társadalmi háttérét, motivációit, teljesítményét, énképét, illetve karrier útját feltérképező empirikus kutatást végzett, amely alapján 2018-ban és 2019-ben Horvátországban is hasonló módszerekkel a tényezőket vizsgálták. A Szegedi Tudományegyetem Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézetének kérdőívét a horvátországi viszonyoknak megfelelően módosítottuk, majd a horvát kollégákkal együttműködve elkészítettük azokat horvát nyelven. Ezt követően az eszéki (Goran Livazović) és rijekai (Marko Mrakovčić) kollégák elektronikus úton elvégezték a kutatást a négy horvátországi egyetem jogi karán.

Az összehasonlításra a horvát-magyar kiegyezés 150. évfordulója nyújtott apropót (2018-ban), hiszen a két ország 816 éven keresztül (1102-től 1918-ig) egy államközösséget alkotott, viszont Horvátország a horvát-magyar kiegyezés alapján (1868) az oktatást már autonóm ügyként önállóan kezelhette. Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után a délszláv állam részévé váló Horvátország oktatási rendszere a korábbinál is jelentősebb mértékben eltávolodott a magyartól. A II. világháború után azonban hasonló társadalmi viszonyok (egypártrendszer, kommunista ideológia) között rendezték a felsőoktatást Horvátországban, mint Magyarországon és a keleti blokk többi országaiban. Jelenleg az Európai Unió tagjaként a jogharmonizáció következtében pedig a magyarhoz hasonló változások következnek be délnyugati szomszédunknál, így a két ország jogászképzésének összehasonlítása válaszokat adhat arra vonatkozóan, hogy az elmúlt 150 év átalakításai következtében jelenleg milyen hasonlóságok és különbségek mutathatók ki a két ország képzési rendszerében.

Jelen tanulmány *A magyar joghallgatók motivációi, céljai és életstratégiái egy empirikus vizsgálat alapján*¹ című tanulmány nyomán keletkezett, a horvát adatokkal kiegészülve és a következtetések levonásával.

* Dr. Heka László egyetemi docens – SZTE ÁJTK, Dr. Szondi Ildikó egyetemi docens – SZTE ÁJTK

¹ BADÓ ATTILA – LŐRINCZI JÁNOS – PATYI ZSÓFIA: *A magyar joghallgatók motivációi, céljai és életstratégiái egy empirikus vizsgálat alapján*. Acta Universitatis Szegediensis. FORVM Acta Jur. et Pol. VIII. évf. 2. sz. Szeged, 2018. 35–63. pp.

Történeti áttekintés

A magyar jogi oktatás és az egyetemi képzés története a középkorra vezethető vissza. Eleinte szorosan összekapcsolódtak az egyházzal, a kolostorokkal és a hittudománnyal. Ez a középkori veszprémi, pécsi, budai, pozsonyi és kassai egyetemekre is jellemző volt, amelyekben emiatt a világi jog oktatása háttérbe szorult. A nagyszombati egyetemen alapításának évében (1635) csak a teológiai és a bölcsészeti kar működött, majd 1667-ben bővült az intézmény a jogtudományi karral (kánonjogi, római jogi és hazai jogi tanszékekkel). Az 1769-től *Királyi Magyar Tudományegyetem* néven működő intézmény székhelye Budára (1777), majd azt követően Pestre került.

A magyarországi protestánsok zömében külföldön tanultak egészen 1733-ig, amikor Kolozsvárott felállították az első protestáns jogi tanszéket.² 1774-ben ugyanitt főiskolát alapítottak, amelyen a jogtudomány mellett bölcsészet- és orvostudományt tanítottak. Végül 1872-ben jött létre a Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem négy karral (jog- és államtudományi, orvostudományi, bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, valamint matematikai és természettudományi).³

A jogászképzés szempontjából fontos állomás az 1777. évi Ratio Educationis, amellyel Mária Terézia megalapította a hazai közoktatási rendszert. A jog- és államtudományok tanítása a jogakadémia (*joglyceum*) keretében történt, amely a jogi karoktól annyiban különbözött, hogy nem rendelkezett „a tudori” szigorlatok elfogadásának (*promotio*) és az egyetemi magántanári képesítés megadásának (*habilitatio*) jogával.⁴ A tíz magyarországi intézmény (Eger, Eperjes, Kassa, Kecskemét, Máramarossziget, Nagyváradi, Pécs, Pozsony, Debrecen, Sárospatak) közül a kassai állami alapítású, kettő pedig tanulmányi alapról fenntartott (nagyváradi és pozsonyi) volt, valamint két katolikus főpapi (egri érseki és pécsi püspöki), egy evangélikus egyházi (eperjesi) és négy református felekezet által működtetett (debreceni, máramaros-szigeti, kecskeméti és sárospataki) jogakadémiát különböztettek meg.

A jogtanodák új szervezéséről szóló 1874. május 19-én kelt 12,917. sz. vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet a jogakadémiákat jog- és államtudományi karokká alakította. Ezek nyolc tanszékkal működtek: I. római jog, II. jogbölcsélet, büntetőjog, III. nemzetgazdaságtan, pénzügytan, IV. magyar és osztrák magánjog, V. peres és perenkívüli eljárás, váltó- és kereskedelmi jog, VI. statisztika és magyar közigazgatási jog, VII. jogtörténet, egyházjog, VIII. politika, magyar közjog, általános bevezetés a jog- és államtudományokba.⁵

A képzés az államtudományok és a jogtudományok egymástól való elkülönítésére épült. Az államtudományok államvizsgálatainak tárgyai az *alkotmány- és kormányzati politika, a magyar közigazgatási jog, a magyar pénzügyi jog, az egyházjog, a magyar állami*

² MÁRKUS DEZSŐ (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon*. IV. kötet. Budapest, 1903. 458. p.

³ Az I. világháború után (1919 májusában) az egyetem vezetésétől a román hatóságok ultimátumként követelték a román királyra tett hűségesküt, valamint, hogy két éven belül tanuljanak meg románul. Mivel ezt a tanári kar elutasította, május 12-én a román hadsereg erővel behatolt az egyetem épületébe, és a tanárokat, valamint a diákokat elűldözték. Ezt követően a Kolozsvárról elmenekülő egyetem Szegeden működött 1921-től 1940-ig. PÉTERVÁRI MÁTÉ: *Erekly István élete és munkássága, tekintettel a 19. század második felében történt közigazgatási reformokra*. Jogtörténeti Szemle 2014/3. 29. p.

⁴ Márkus Dezső szerk. i. m. 436. p.

⁵ U. o. 437. p.

statisztika voltak, míg a jogtudományi államvizsgán a magyar magánjog, a büntetőjog, a kereskedelmi és váltójog, a polgári törvénykezés és a magyar közigazgatási jog (ez utóbbi volt az egyetlen közös tárgy) tantárgyakból szerzett ismereteikről kellett számot adniuk a vizsgázóknak.

Két évvel a kolozsvári tudományegyetem létrehozását követően Zágrábban is megalakult a Ferenc József Tudományegyetem. Horvátországban ekkor a horvát-magyar kiegyezés alapján az oktatás a belügyek közé tartozott, így valójában az 1607-ben jezsuita kollégiumként alapított (1669-től *Neoacademia Zagrabensis*, 1776-tól *Regia Scientiarum Academica*) jogakadémia alakult tudományegyetemmé.⁶ Három karból állt (hittudományi, bölcsészeti és jogi), majd ezekhez csatlakozott az orvosi kar.⁷ A zágrábi tudományegyetem szervezete eltért a magyar felsőoktatási rendszertől, a jogászképzés pedig lényegében az osztrák egyetemek jogi karainak mintájára épült. Annyiban különbözött, hogy 1894-ben az első jogtudományi államvizsgát, (amelyet Ausztriában a IV. szemeszter végén tettek le) kettéosztották, így minden tanév végén egy-egy államvizsgára került sor. Az oktatott tárgyak között a közös magyar-horvát jog (ilyen elnevezésű tanszéket is létrehoztak) mellett a *jus publicum croatico-hungaricum* és a *jus administrationis croatico-hungaricum* oktatása is szerepelt. Előadásokat tartottak még a *jus civile croatico-hungaricum* és a *statistica monarchiae austro-hungaricae* tantárgyakból is (az elnevezéseket horvát és latin nyelven használták). Úgyszintén tanították a *Hármaskönyv magánjoga* elnevezésű tantárgyat (a magánjogi tanszék keretében) egészen 1945-ig.⁸

Az 1874. január 5-ei és az 1895. július 1-ei 8189. sz. horvát szabályrendelet (*Sveučilištni zakoni i provedbena naredba o državnim ispitima, Zagreb, 1895.*) szerint a fővárosban (egészen az 1960-as évekig csak ott tanítottak jogot) az első jogtörténeti államvizsgára a második félév végén (illetve a harmadik szemeszter elején) került sor, amely a következőkből épült fel: a római jog története és intézményei, a peres eljárással együtt, a szláv és a germán jogok története, illetve a horvát-magyar magánjog főelvei. A negyedik félév végén (illetve az ötödik szemeszter elején) került sor a második jogtörténeti államvizsgára a római jogi pandektisztika, a katolikus és a görögkeleti egyházjog tárgyakból. Az ügyvédi, közjegyzői vagy közhivatali pályán való elhelyezkedéshez még két elméleti államvizsgára volt szükség, mégpedig jogtudományi (tárgyak: az osztrák polgári jog, a kereskedelmi és váltójog, a polgári peres és peren kívüli eljárás, valamint anyagi és alaki büntetőjog) és államjogi (az egyetemes államjog és a magyar-horvát közjog, a nemzetközi jog, a nemzetgazdaságtan, a pénzügytan és a közigazgatási jog).⁹

Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását követően a magyar és a horvát jogász-

⁶ Mellette volt még a társországban három katolikus papnevelő intézet (Zágrábban, Diakováron és Zenggben), valamint egy görögkeleti Karlócán (ma Szerbia).

⁷ A jezsuiták 1632-ben létrehozták a Teológiai Akadémiát, 1662 óta létezett a bölcsészeti képzés is, jóllehet ez utóbbi esetében ekkor még nem beszélhetünk önálló karról, hanem csupán a bölcsészeti ismeretek oktatásáról, amelyhez párosult a logika és a metafizika, illetve a fizika oktatása.

⁸ A két ország közötti történelmi kapcsolatot a magyar és horvát egyetemek bölcsészeti karain is ápolták. „A horvát történelem különös tekintettel az osztrák és a magyar történelemre” tárgykör művelésére Zágrábban tanszéket hoztak létre 1874-ben, majd 1880-ban megalakították a magyar nyelvi lektorátust is, amelyből tizenkét évvel később kifejlődött a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék. A Monarchia széthullásával e tárgyak is megszűnt. Ugyanekkor a budapesti egyetem bölcsészkarán 1894-ben létrehozták a horvát nyelv és irodalom katedrát, amely 1938-ig állt fenn.

⁹ MÁRKUS DEZSŐ i. m. 469. p.

képzést kommunista ideológia mentén alakították át. Ekkor Horvátországban Zágrábon kívül több jogi kart is létrehozta, mégpedig a három új regionális központban létrejött tudományegyetem keretei között. Rijekában 1973-ban, Splitben 1974-ben, majd Eszéken 1975-ben (ezt megelőzően 1973-tól az akkor alapított gazdaságtudományi kar tagozataként már létezett jogi oktatás) kezdődött meg az intézményes jogi oktatás.

A kutatás módszertana

Badó Attila, Lőrinczi János és Patyi Zsófia 2017-ben és 2018-ban vizsgálatot végeztek a nyolc magyarországi jogi karon az első és a negyedéves joghallgatók között. A csoportos önállóan kitölthető kérdőívre önkéntesen, név nélkül 1150 hallgató válaszolt, közülük 679 elsőéves és 379 negyedéves hallgató volt, míg 92 fő nem adta meg az évfolyamát.

Horvátországban a magyar kérdőívet kisebb módosításokkal 2019-ben elektronikus úton, önkéntesen, név nélkül töltötték ki a horvát joghallgatók a négy ottani jogi karon. A részvétel nagyon alacsony volt, hiszen 888 hallgató nem mutatott hajlandóságot a kérdőív kitöltésére és csupán 145 fő vett abban részt. A horvát kollégák még ezt a gyér számú válaszáradást is nagy sikerként könyvelték el, mivel az országban nincs hagyománya az ilyen jellegű kutatásokba való bekapcsolódásnak, főként annak tudatában, hogy a válaszáradás önkéntes. A kutatásban részt vevő 145 hallgató közül 87 fő (60,0%) az első évfolyamból és 48 fő (33,1 %) a IV. évfolyamból, míg tíz fő nem válaszolt arra a kérdésre, hogy melyik évfolyamra jár. A legnagyobb arányban a rijekai joghallgatók vettek részt a vizsgálatban, összesen 49 fő (35,5 %), utánuk a zágrábiak következtek 49 fővel (35,5 %) és az eszékiek 39 fővel (28,3%). Végül a kutatás reprezentatívva tételéhez hozzájárult, hogy a spliti joghallgatók is részt vettek 9 fővel (6,5 %) a kérdőív kitöltésében. Ezek az értékek nem elegendőek a statisztikai kvantitatív elemzéshez, habár utalnak a trendekre, viszont a kvalitatív tartalmi metodológiai elemzéshez már elegendők.

A motivációs vizsgálat célja

A joghallgatók pályaválasztási körülményeit, és a jogász karrierrel kapcsolatos elképzeléseit illetően a kutatás arra fókuszált, hogy a joghallgatókat milyen motiváció tereli a jogi karrier irányába. Vajon ez a jog iránti érdeklődés, a társadalmi ranglétrán való felemelkedési vágy, a szülők ráhatása vagy valamilyen külső tényező befolyásának eredménye? E tekintetben is Badó Attila, Lőrinczi János és Patyi Zsófia *A magyar joghallgatók motivációi, céljai és életstratégiái egy empirikus vizsgálat alapján* című tanulmányt követték.

I. A jogász hivatás melletti elköteleződés

A 2018. évi magyar kutatás eredményei alapján a joghallgatók 20,5%-a általános iskolában, 61,3%-a középiskolában, 7,3%-a közvetlenül a jelentkezési lap kitöltésekor, s mindössze 3,1%-a munkavállalást követően döntötte el, hogy a jogász szakra jelentkezik. Mivel a jogi pálya iránti elkötelezettség erősebb azoknál a hallgatóknál, akik koráb-

ban döntenek mellette, így megállapítható, hogy a magyar hallgatók túlnyomó többsége a középiskolai tanulmányok során határozott a jogi karra való jelentkezés mellett, az 1/5-ük pedig már az általános iskolában meghozta ezt a döntést.

A horvát egyetemisták zöme (63,9%) is a középiskolában hozta meg a fenti döntést, amíg az általános iskolában elhatározók aránya azonos azokéval, akik ezt a döntést közvetlenül a jelentkezési lap kitöltésekor hozták meg.

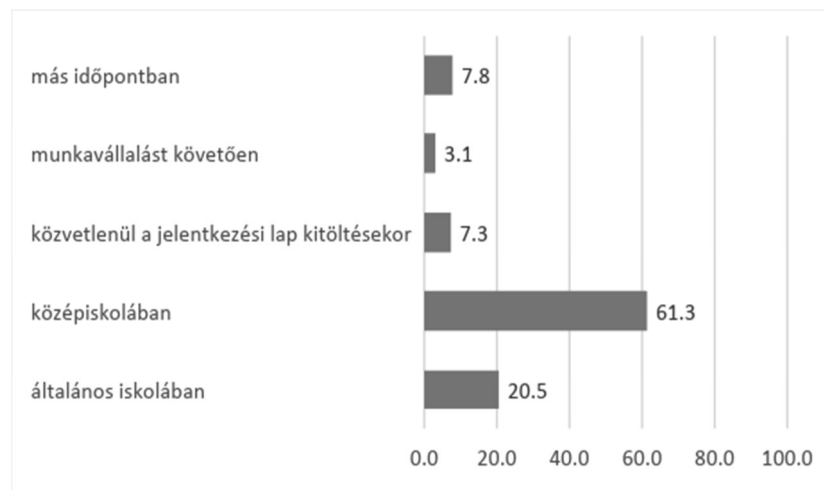
1. sz. táblázat

Mikor döntötted el, hogy jogi egyetemre jelentkezel?

	Magyar %	Horvát %
általános iskolában	20,5	13,9
középiskolában	61,3	63,9
közvetlenül a jelentkezési lap kitöltésekor	7,3	13,9
munkavállalást követően	3,1	1,4
más időpontban	7,8	6,9

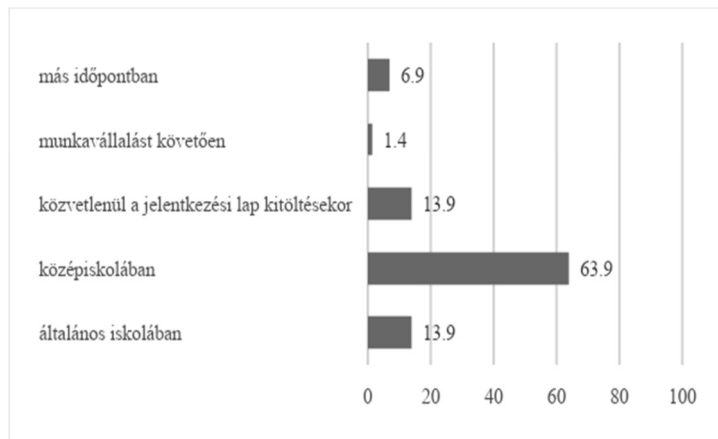
1. sz. grafikon

Mikor döntötted el, hogy jogi egyetemre jelentkezel? (Magyarország)

2. sz. grafikon

Mikor döntötted el, hogy jogi egyetemre jelentkezel? (Horvátország)

II. Célzott pályaválasztás, vagy hivatások ütköztetése?

A „felmerült-e más hivatás a pályaválasztáskor?” kérdésre a magyar joghallgatók 37,1 %-ához képest a horvát kollégáik csak 26,8%- válaszolt nemmel. Ugyanakkor más hivatásra gondolt a magyar egyetemisták 62,9%-a, illetve a horvátok 73,2%-a, ami arra ad következtetni, hogy a honi hallgatóknál valamivel erősebb a kötődés a jogi pályához, mint délnyugati szomszédunknál.

2. sz. táblázat

A jogász pálya mellett felmerült más hivatás is a pályaválasztásodkor?

	magyar %	horvát %
nem	37,1	26,8
igen	62,9	73,2

3. sz. táblázat

Milyen más hivatás merült fel benned komolyabban pályaválasztáskor?

	magyar %	horvát%
közgazdász	16	24,8
tanár	12	13,9
orvos	9	11,7
történész	10	4,8

A felsorolt foglalkozások közül a közgazdász (a magyar 16% és a horvát 24,8%) és a tanári (a magyar 12%, a horvát 13,9%) pálya a két leggyakrabban említett foglalkozás. Az orvosi, és a történeti pálya is mindkét országban a kiemelkedő érdeklődést kiváltó pályák közé tartozik. A horvát adatok értelmében a közgazdászpálya magasan kiemelkedik a többi közül, amely megállapításra nézve érdemes megjegyezni, hogy a kérdésfeltevés csoportosításokban történt, tehát eltérő módon, mint a magyar kérdőívben.

Az egyéb szakmák megjelölésénél a horvátoknál a pszichológus és a pszichiáter szakma (2,8-2,%) emelkedett ki.

III. Szülői támogatás

A magyar és a horvát hallgatók szülei 95,3%-ban, illetve 93,7%-ban támogatták gyermekeik jogi pályára vonatkozó döntését. A magyar szülőknek a 65,2%-a és a horvátoknak a 60,1 %-a nagyon egyetértett ezzel, míg a magyarok 30,1%-a és a horvátok 31,7%-a egyetértett a jogi karra való jelentkezéssel. Mindössze 4,1%-nyi magyar és 4,9%-nyi horvát válaszadó jelezte, hogy szülei nem igazán értettek egyet a pályaválasztásával, míg a magyar szülőknek mindössze 0,5%-a, a horvát szülőknek pedig az 1,4%-a kifejezetten ellenezte a jogi pályát.

4. sz. táblázat

Szüleid mennyire értettek egyet a jogi egyetemre történő jelentkezéseddel?

	magyar %	horvát %
egyáltalán nem értettek egyet	0,5	1,4
nem igazán értettek egyet	4,1	4,9
egyetértettek	30,1	32,4
nagyon egyetértettek	65,2	61,3

A jogi pályát választó magyar hallgatók 29,9%-át és a horvát válaszadók 18,3%-át a szülők befolyásolták a pályaválasztásban, ezzel szemben a magyar válaszadók 70,1%-a, míg a horvátok 81,7%-a pedig szabadon döntött.

1. Családi környezet

a) A szülők iskolai végzettsége

A magyar és a horvát joghallgatók zömében diplomás vagy érettségiző szülői környezetből kerülnek ki. A mért adatok mindkét országban eléggé hasonlóak. Mindössze 15,1%-a a magyar és 18,6%-a a horvát édesapáknak, valamint 9,9%-a a magyar és 17,3%-a a horvát édesanyáknak nem érettségizett. Érettségizett a magyar édesapáknak a 36,2%-a és a horvát édesapáknak a 35,7%-a, illetve 34,8%-a a magyar és 36,0%-a a horvát édesanyáknak. A magyar és a horvát joghallgatók szüleinek tehát majdnem fele értelmiségi, mégpedig a magyar apák 48,6%-a és az anyák 55,3%-a, illetve a horvát apák 45,7%-a és az anyák 46,7%-a. A felmérésből az is kiderült, hogy a joghallgatók szülei közül az édesanyák jellemzően képzetebbek, mint az édesapák. Nálunk 6,7%-kal magasabb a diplomás édesanyák száma a férfiakhoz viszonyítva, a horvátoknál ez a különbség a diplomások között mindössze egy százalék a nők javára. A magyar szülők képzettségi szintje valamivel magasabb a horvát szülőkhöz képest, ami legnagyobb mértékben a diplomás nők kategóriában mutatkozik meg (8,6%-kal több magyar anya rendelkezik diplomával). A férfiak esetében ez a különbség mindössze 2,9% a magyarok javára.

5. sz. táblázat

Mi édesapád legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?

	magyar %	horvát %
nem érettségizett	15,1	18,6
érettségizett	36,2	35,7
diplomás	48,6	45,7

6. sz. táblázat

Mi édesanyád legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?

	magyar %	horvát %
nem érettségizett	9,9	17,3
érettségizett	34,8	36,0
diplomás	55,3	46,7

b) A szülők anyagi helyzete

A szülők anyagi helyzetét illetően elmondható, hogy a magyar és a horvát joghallgatók többnyire középosztálybeli, vagy jómódú családokból kerülnek ki. Anyagi gondokkal küzd a magyarok 2,5%-a és a horvát joghallgatók családjainak 7,9%-a, szűkösen él 10,3%-nyi magyar és 8,6%-nyi horvát család a vizsgáltak közül, míg 87,2%-nyi magyar és 83,5%-nyi horvát joghallgató családjá jó életkörülmények között él. A különbség az,

hogyan ez utóbbi számból gondok nélkülinek minősítette a család jövedelmi helyzetét a honi hallgatók bő egyharmada (37,1%), a másik oldalon viszont csak a horvátok 14,4%-a sorolja magát a kifejezetten jómódúak közé.

c) A szülői háztartás jövedelmi helyzete

7. sz. táblázat

Hogy érzed, a következők közül mi jellemzi leginkább szülői háztartásod jövedelmi helyzetét?

	magyar %	horvát %
nélkülözésben élnék	0,5	0,7
hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak	2,0	7,2
éppen úgy kijönnek	10,3	8,6
beosztással jól kijönnek	50,1	69,1
gondok nélkül élnék	37,1	14,4

d) Lakhatás

Lakhatást illetően a magyar hallgatók közel a fele (46,5%) és a horvátok bő egy harmada (35,0%) a szülői háztartásban él, ami az egyik leglényegesebb különbség. Saját lakása van a magyar joghallgatók 13,8%-ának és a horvátok 12,4%-ának, kollégiumban pedig elhelyezésre talált 9,5% magyar és 8,8% horvát hallgató, végül albérletben (szoba vagy lakás) él 25,4% magyar és 37,2% horvát hallgató. Ez utóbbi kategórián belül jelentős az eltérés a lakást bérlők esetében, mert egyedül vagy másokkal bérel lakást 14,0%-nyi magyar joghallgató, míg Horvátországban ez az érték 30,7%. A magyar hallgatók gyakrabban bérelnek szobát (11,4%), ami a horvátoknál kevésbé szokás (6,5%).

8. sz. táblázat

Egyetemi tanulmányaid alatt hol élsz?

	magyar %	horvát %
szülői háztartásban élek	46,5	35,0
kollégista vagyok	9,5	8,8
albérló vagyok (önállóan bérelek egy szobát)	5,7	2,9
albérló vagyok (másval/másokkal közösen bérelek egy szobát)	5,7	3,6
albérló vagyok (lakást bérelek önállóan)	3,6	7,3
albérló (lakást bérelek másval/másokkal közösen)	10,4	23,4
egyéb fizetős szálláson élek	0,4	-
szívességi szobahasználó vagyok rokonnál, ismerősnél	1,1	1,5
szívességi lakáshasználó vagyok (rokon, ismerős jóvoltából)	2,3	3,6
saját lakásodban lakok	13,8	12,4
egyéb helyen élek	1,1	1,5

e) Finanszírozás

Az egyetemi tanulmányok költségeinek viselése is hasonló módon történik mindkét országban. Javarészt a szülők fedezik azokat (Magyarországon ez 61,5%, Horvátországban pedig 57,7%), hiszen a magyar hallgatók 54,1%-a és horvát kollégáik 52,5%-a nem rendelkezik önálló keresettel. Teljes állásban vagy részmunkaidőben dolgozik 17,2%-a a magyar és 15,1%-a a horvát joghallgatóknak, illetve alkalmi munkával tudja részben fedezni a tanulmányi költségeket a magyarok 28,7%-a és a horvátok egyharmada (32,4%).

9. sz. táblázat

Tanulmányaid mellett dolgozol-e, van-e önálló kereseted?

	magyar %	horvát %
nem dolgozom, nincs önálló keresetem	54,1	52,5
igen, alkalmi jelleggel dolgozom	28,7	32,4
igen dolgozom, nem teljes állásban (kevesebb, mint napi 8 órában)	12,3	7,9
igen dolgozom, teljes állásban (napi 8 órában)	4,9	7,2

Saját megélhetési lehetőségeit az évfolyamtársaikhoz viszonyítva is hasonlóan értékelik a két ország joghallgatói. A hallgatók fele (49,3% magyar és 50,4% horvát) átlagosnak tartja a megélhetési lehetőségeit, egyharmada (a magyarok 33,7%-a és a horvátok 32,8%-a) az átlagosnál valamivel jobbnak, egytizede pedig az átlagosnál sokkal jobbnak látja a saját helyzetét (a magyar hallgatók 10,2%-a és a horvátok 11,7%-a). Mindössze 1,3%-a a magyar és 1,5%-a a horvát diákoknak tartja az anyagi helyzetét sokkal rosszabbnak az átlagnál, további 5,5% magyar és 3,6% horvát hallgató látja saját megélhetési helyzetét valamivel rosszabbnak az átlagnál. Ez is megerősíti, hogy a joghallgatók javarésze középosztálybeli, illetve felső középosztálybeli családokból kerülnek ki, így biztos anyagi háttér áll mögöttük.

10. sz. táblázat

Hogyan látod, megélhetési lehetőségeidet az évfolyamtársaidhoz viszonyítva

	Magyar %	Horvát %
az átlagosnál sokkal rosszabb	1,3	1,5
az átlagosnál valamivel rosszabb	5,5	3,6
átlagos helyzetű (a többségénél se nem jobb, se nem rosszabb)	49,3	50,4
az átlagosnál valamivel jobb	33,7	32,8
az átlagosnál sokkal jobb	10,2	11,7

IV. Motiváció

A vizsgálat egyértelműen kimutatta, hogy a jogi pálya melletti döntésnél a hallgatókra legkevesebb befolyást a felvételi vizsga tantárgyai gyakoroltak. A horvát hallgatók majdnem négyötödére (81,6%) és a magyar hallgatók közel felére (42,9%) ez nem volt befolyással. Sokkal nagyobb hatást gyakorolt a pályaválasztásnál a hallgatókra a magas társadalmi presztízs, a jó kereseti és munkalehetőség, valamint a doktori cím elnyerésének a lehetősége, emellett sokan a szülők, családtagok, rokonok pályamodelljét követték. A magyar hallgatók számára a magas társadalmi presztízs fontosabb, mint a horvát kollégáiknak (a magyarok 86,4%-a és a horvátok 65,0%-a tartotta ezt jelentősen befolyásoló tényezőnek). A horvátok egyharmada (35,0%-a) és a magyarok mindössze 13,6% nem tartja tehát a társadalmi presztízst a jogi pálya melletti döntés fontos elemének. A szülői nyomás nem volt fontos sem a magyar, sem a horvát válaszadók döntésénél, a magyarok 78%-a esetében és a horvátok 84,9%-ánál a szülői nyomás nem befolyásolta a döntést. Az eredményekből kitűnik, hogy a magyar hallgatókra a szülői akarat jobban hatott (22,06%), mint a déli szomszédainknál (mindössze 15,1%). A *jobb munkalehetőségek* terén erősebb eltérések láthatók a két ország joghallgatói között. A magyar hallgatók több mint fele számára (53,1%) a jó munkalehetőség „nagyon fontos” tényező, ellentétben a horvát hallgatók mindössze egynegyedével (24,3%). A horvátok 27,2% számára viszont a jobb munkalehetőség egyáltalán nem volt motiváló tényező a jogi pálya melletti elköteleződésnél, míg ez csak a magyar kollégáik 7,8%-ára igaz. Kisebbségi eltérések mutatkoznak meg a *szülők*, *testvér*, *barát példájának* befolyása terén is. A magyar hallgatók egyharmadára (34,2%) ez hatással volt, ellentétben a horvát kollégáik mindössze 27,9%-ával. Ha összevetjük ezeket az adatokat a „szülői nyomás” kategóriában szereplőkkel, akkor látható, hogy a szülők, rokonok, család, barátok befolyása a magyar hallgatókra sokkal jobban nagyobb hatást gyakorol (22,06+34,02=56,08%), mint a horvátokra (15,1+27,9=43,0%). Mivel a magyar hallgatók számára a magas társadalmi presztízs jelentősebb szempont (86,4), mint a horvátoknak (65,0%), valamint a doktori (Horvátországban magiszteri – „mag. iur.”) cím odaítélése is fontosabb tényező (ez fontos a magyarok 61,8%-ának, míg a horvátoknál ugyanez az érték mindössze 48,3%) ez azt jelenti, hogy a magyar lakosság számára nagyobb értékkel bír a környezetének visszajelzése. Eltérések tapasztalhatók abban, hogy mennyire vonzó a jogi pálya által kínált jó kereseti lehetőség. Ez nem volt releváns tényező a horvátok 17,9%-ának, míg Magyarországon csupán a hallgatók 8,9%-a számára nem döntő szempont ez. A déli szomszédaink esetében a jogipálya megválasztásánál így is a „*Jó kereseti lehetőségek*” a leginkább meghatározó tényező (78,6%), amelyet a „*jobb távlati munkalehetőségek*” (70,3%) követ. A magyar hallgatókat is ugyanezek a lehetőségek motiválják a jogász képzés irányába, csak a fontossági sorrend fordított, és a horvátoktól eltérően mindkét tényezőt a magyar hallgatók több, mint 90%-a fontosnak tartotta a jogi pálya választásakor. Mindkét országban a magas társadalmi presztízs a harmadik leginkább motiváló tényező, a magyar hallgatók esetében 86,4%-ban, a horvátoknál pedig csak 65%-ban. A magyar hallgatók több mint felének a felvételi tantárgyak is fontosnak bizonyultak, a horvátok viszont e tekintetben teljesen közömbösnek mutakoztak, mindössze 17,9%-ukat motiválta e tényező.

11. sz. táblázat

A joghallgatók pályaválasztását befolyásoló tényezők megoszlása (a hallgatók %-ában, a rubrikák bal oldalán a magyar, jobb oldalán a horvát hallgatók válaszai találhatók)

	egyáltalán nem volt fontos	nem volt fontos	fontos volt	nagyon fontos volt	fontos és nagyon fontos együtt
magas társadalmi presztízsű pálya	3,4 – 12,9	10,2 – 22,1	53,9-50,7	32,5-14,3	86,4-65,0
szülői nyomás	47,7 – 50,4	30,3 – 34,5	16,6 -12,2	5,5 – 2,9	22,06-15,1
jobb távlati munkalehetőségek	2,8 – 7,9	5,0 – 19,3	39,2–48,6	53,1-24,3	92,3-72,9
szülők, testvér, barát példája	38,4-47,1	27,5-25,0	24,6-20,0	9,6-7,9	34,2 -27,9
jó kereseti lehetőség	1,5 – 7,6	7,4 – 10,3	48,8–55,2	42,3-23,4	91,1-78,6
a felvételi tantárgyak miatt	16 -45,5	26,9-33,8	39,6-17,2	17,5-0,7	57,1 – 17,9
doktori (magiszteri – mag. iur.) cím	11-17,3	27,2-32,4	37,8-34,5	24-15,8	61,8 -50,3

V. A jogász hivatás értékelése

A jogászokról elterjedt az a sztereotípia, mely szerint csupán az orvosokat tartják magukkal egyenrangúnak, illetve a jogi pályán kívül csak ezt a hivatást vélik fontos és magas társadalmi rangú szakmának. Ez a kép nemcsak Magyarországra jellemző, hanem Horvátországra is. Más értelmiségi pályákhoz viszonyítva egyfajta „szakmai nagyképűség” észlelhető. A kutatásban öt értelmiségi foglalkozást – orvos, középiskolai tanár, mérnök, jogász, közgazdász – kellett rangsorolni a társadalmi presztízs, anyagi megbecsültség és a végzés utáni elhelyezkedési lehetőségek szerint. A jogászok presztízsének más értelmiségi pályákhoz való viszonyításakor és a jogászságon belüli összehasonlításakor is megfigyelhető a társadalmi környezet megváltozása, ezért manapság az orvosok és a mérnökök kedvezőbb helyzetbe kerültek. A munkaerőpiacon e két szakma iránt nagy a kereslet, míg a jogász, a közgazdász és a középiskolai tanár végezettségüekből túl nagy a kínálat. A társadalmi változások és a piaci lehetőségek hatására a jogászságon belül a korábban nagy presztízsnek örvendő ügyvédek és vállalati jogtanácsosok pozíciója gyengült, és felemelkedett például a közjegyzői szakma,

amely az egypárt rendszerben Horvátországban nem is működött (1993-ban iktatták először törvénybe).

12. sz. táblázat

A társadalmi presztízs rangsora (válaszadók %-ában megadva)

	orvos	középiskolai tanár	mémők	jogász	közgazdász
	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %
1.hely	70 / 61,3	4,1 / 14,1	3,3 / 17,7	20,8 / 30,3	1,9 / 12,7
2.hely	18,6 / 4,9	2,3 / 19,0	11,1 / 23,4	61,4 / 26,1	6,5 / 20,4
3.hely	4,7 / 2,1	4,3 / 21,8	53,6 / 26,2	11,1 / 14,1	26,3 / 26,8
4.hely	3,9 / 1,4	10,1 / 23,9	28,1 / 18,4	4,8 / 10,6	53,1 / 21,8
5.hely	2,8 / 30,3	79,1 / 21,1	4 / 14,2	1,9 / 19,0	12,2 / 18,3

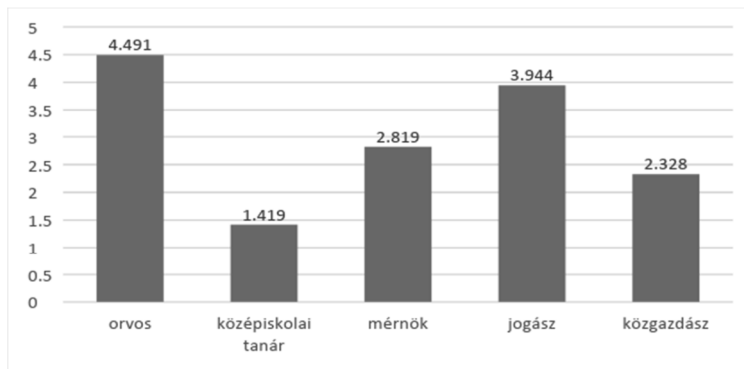
A táblázat adataiból kitűnik, hogy az orvosokat és a jogászokat jóval nagyobb arányban tették a rangsor elejére (bár a horvátok véleménye az orvosi pályáról nagyon megoszlik, vagy az első vagy az utolsó helyre rangsorolták. Meglepő, hogy a válaszadók közel egyharmada az orvosokat az ötödik helyre rangsorolta, közel kétharmada pedig az első helyre), vagyis társadalmi presztízs szerint e két foglalkozás kiemelkedik a többi közül a jogászhallgatók szerint. A magyar hallgatók kimagasló százalékkal az első helyre az orvosokat rangsorolták ($70+20,8=90,8\%$), éppúgy, mint a horvátok ($61,3+30,3=91,6\%$), a második helyen pedig a jogászok végeztek (a magyar joghallgatók $20,8\%$ -a és a horvátok $30,3\%$ -a). Ha a második helyeket is figyelembe vesszük, akkor a magyar válaszadók $88,6\%$ -a és a horvátok $66,2\%$ -a az orvosi pályát preferálja, a jogi pályát pedig a magyar hallgatók $82,2\%$ -a és a horvátok $56,4\%$ -a tartja a legfontosabbnak. A horvát válaszadók esetében itt is szembetűnő, hogy igen magas százalékban ($19,0\%$) alulértékelik a jogász szakmát és csak az ötödik helyre rangsorolták. A mérnöki szakma sokkal nagyobb elismerésnek örvend Horvátországban, mint nálunk, hiszen a horvát hallgatók $41,1\%$ -a éppen ezt a pályát jelölte az első két helyre, a magyar hallgatók mindössze $14,4\%$ -ával szemben. Hasonló a helyzet a közgazdászpályával is, a magyar joghallgatók $8,4\%$ -a és a horvátok $33,1\%$ rangsorolta az első két helyre. A középiskolai tanári pálya viszont Magyarországon teljesen alulértékelt, az első két helyre a hallgatók csak $6,4\%$ -a rangsorolta, amíg a horvátoknál ez az arány $33,1\%$, éppúgy, mint a közgazdászok esetében.

A könnyebb értelmezhetőség kedvéért presztízspontszámokat hoztunk létre az első, második, harmadik, negyedik és ötödik helyek százalékos értékeiből, úgy, hogy az első hely százalékos értékét megszoroztuk öttel, a második helyét néggyel, a harmadikét hárommal, a negyedikét kétfővel, az ötödikét eggyel, majd összegzés után az összeget elosztottuk százal. Ha mindenki (100%) az első helyre tenne egy foglalkozást, akkor

100%*5/100 értéke 5 egész lenne, vagyis a presztízst kifejező mérőszám maximális értéke 5, míg, ha mindenki az utolsó helyre tenné az adott foglalkozást, akkor 100%*1/100, azaz 1 egész lenne a legkisebb érték a skálán. Az így kialakított skála tehát 1 és 5 közötti értékekkel fejezi ki az adott foglalkozás presztízsét.

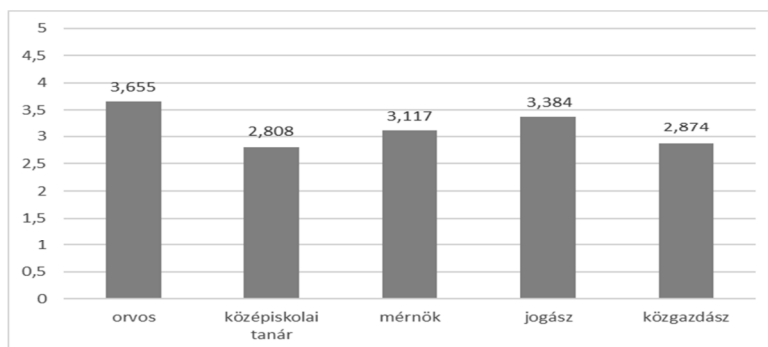
3. sz. grafikon

A foglalkozások társadalmi presztízspontszáma (Magyarország)

4. sz.grafikon

A foglalkozások társadalmi presztízspontszáma (Horvátország)

A fenti diagram megerősíti az előző megállapításunkat, miszerint az orvosi mellett a jogi pálya presztízsét kiemelkedőnek értékelték a jogáshallgatók, így az orvos – jogász – mérnök – közgazdász – középiskolai tanár sorrend alakult ki. A jogáshallgatók leendő szakmájuk társadalmi presztízsét tehát jónak értékelik – az orvosok után második helyen a felsorolt szakmák között. A horvátoknál is a fenti számítások alapján az orvosok után a jogáshallgatók a saját szakmájukat tartják a legfontosabbnak, csak hogy az

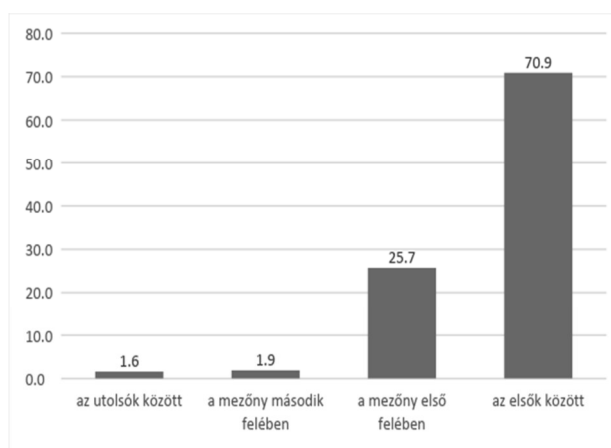
egyedül az orvos (3.655) – jogász (3.384) – mérnök (3.107) – közgazdász (2.874) – középiskolai tanár (2.808) sorrend alakult ki, de az orvos és a tanár közötti értékkülönbség mindössze 0.847 pont, a magyar vizsgálat esetében viszont ez a differencia (a 4.491 átlagú orvos és az 1.19 átlagú középiskolai tanár között) óriásinak mondható (3.072).

1. Más értelmiségi pályákhoz képest a jogászság elhelyezkedése a társadalmi presztízs szerint

Más értelmiségi pályákhoz viszonyítva a magyar joghallgatók az elsők közé, illetve a mezőny első felébe sorolták a jogászokat (70,9% az elsők közé, illetve 25,7% a mezőny első felébe). A horvát hallgatók hasonlóan vélekednek, hiszen 60,3% az elsők közé, 36,9% a mezőny első felébe (összesen 97,2%) rangsorolta a jogászokat. Csak 2,1% helyezte a jogász szakmát a társadalom értelmiségi szakmái közötti sorrend végére, és csak 0,7% sorolta a jogi pályát az utolsók közé.

5. sz. grafikon

Más értelmiségi pályákhoz képest a jogászság elhelyezkedése a társadalmi presztízs szerint

2. Más értelmiségi pályákhoz képest a jogászság társadalmi helyzete a jövedelem alapján

A magyar joghallgatók a jövedelmezőség szempontjából még kedvezőbben értékelik a jogászság helyzetét, mint a társadalmi presztízs szerint, a jogászokat első és második helyre a válaszolók 61,9%-a tette, a mérnököket 53,5%, az orvosokat 47,5%, a közgazdászokat 33,6%, és a sor a középiskolai tanárokkal zárul. A horvátoknál a három legjobban fizetett szakma az orvos, a mérnök és a jogász, éppúgy, mint nálunk, csak a sorrend az orvosokkal kezdődik (és nem a jogászokkal) és a jogászokkal zárul. E példában is a horvátoknál a három szakma közötti különbség sokkal kisebb (mindössze 8,5%), mint a magyar válaszadók esetében (14,4%). A horvát hallgatók a legjobban fizetett szakmák sorrendjé-

ben az első két helyre az orvosokat (59,9%), a mérnököket (51,7%), és a jogászokat (51,4%) jelölték, míg tőlük lényegesen leszakadnak a közgazdászok (28,1%) és a középiskolai tanárok (mindössze 21,9%).

13. sz. táblázat

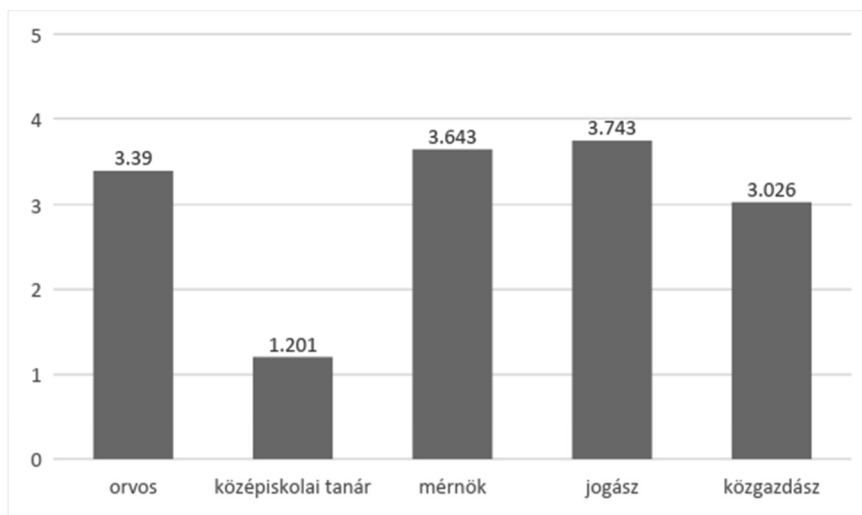
Jövedelmi rangsor (válaszadók %-ában megadva)

	orvos	középiskolai tanár	mérnök	jogász	közgazdász
	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %
1.hely	27,5 / 43,7	3,2 / 9,2	31,2 / 19,1	25,8 / 21,1	12,3 / 4,9
2.hely	20 / 16,2	0,4 / 12,7	22,2 / 32,6	36,1 / 30,3	21,3 / 23,2
3.hely	19,3 / 9,2	0,9 / 31,7	27,4 / 14,2	26,7 / 23,9	25,7 / 35,2
4.hely	30,2 / 12,0	4,2 / 20,4	18,1 / 18,4	9,4 / 12,7	38,2 / 28,9
5.hely	3,2 / 19,0	91,4 / 26,1	1,1 / 15,6	2 / 12,0	2,4 / 7,7

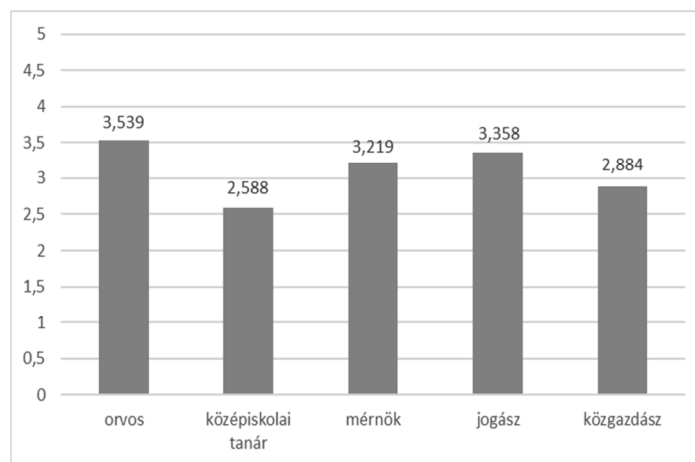
A jövedelmi presztízspontszámok alapján a magyar válaszadók szerint a jogászok első helyre kerültek, szinte azonos pontszámmal a mérnökökkel és kicsit megelőzve az orvosokat. A jogászok (3.74) és a mérnökök (3.64) között szinte nincs különbség, és az orvosok (3.39) sincsenek lényegesen lemaradva az előző két foglalkozástól. A horvát vizsgálat szerint viszont az orvosok (3.539) után a jogászok (335,8) és a mérnökök (3.249) kis pontkülönbséggel állnak egymás mellett, megelőzve a közgazdászokat (2.884) és a középiskolai tanárokat (2.588).

6. sz. grafikon

A jövedelmi presztízspontszámok (Magyarország)

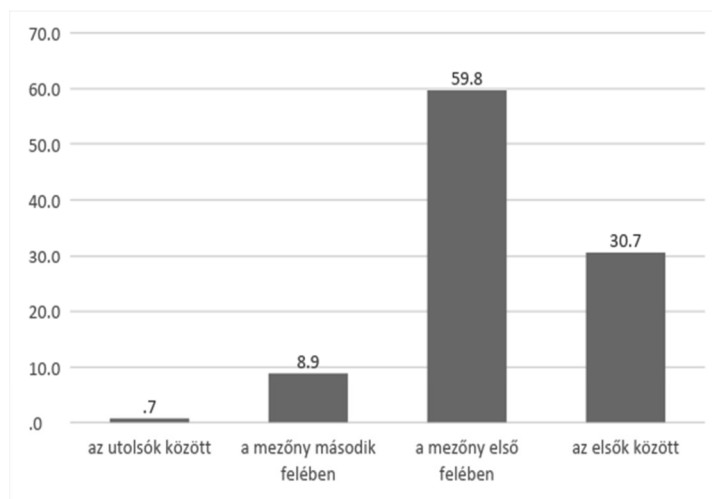

7. sz. grafikon

A jövedelmi presztízspontszámok (Horvátország)

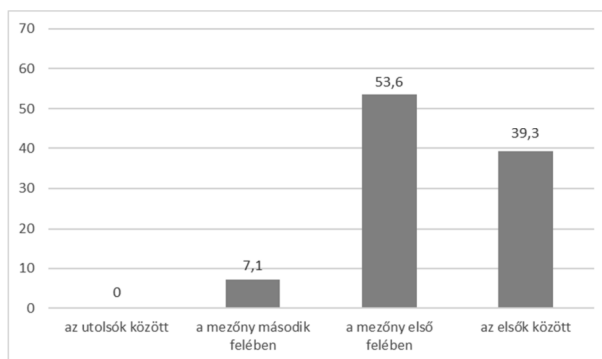
A magyar joghallgatók 90,5%-a a mezőny első felébe, illetve az elsők közé tette a jogászságot az értelmiségi pályák anyagi szempontú összehasonlításában. A horvátok 92,9%-a a jogászságot a mezőny első felébe rangsorolta.

8. sz. grafikon

A jogászság elhelyezkedése más értelmiségi pályákhoz képest a nettó havi jövedelem alapján (magyar)

9. sz. grafikon

A jogászság elhelyezkedése más értelmiségi pályákhoz képest a nettó havi jövedelem alapján (Horvátország)

3. A jogászok elhelyezkedési lehetőségei más értelmiségi foglalkozásokhoz viszonyítva

A hazai vizsgálat szerint a joghallgatók az első két helyre leginkább az orvosokat (64,6%) és a mérnököket (56,8%) rangsorolták, az ő elhelyezkedési esélyeiket látják legjobbnak. A jogászokat 26,3%-a tette az első két hely valamelyikére, vagyis lemaradtak még a közgazdászokkal (26,6%) szemben is, alig megelőzve a középiskolai tanárokat (25,8%). A horvátoknál is az első két helyre a válaszadók zöme az orvosokat (68,3%) és a mérnököket (61,0%) rangsorolta közel akkora eséllyel, mint a honi hallgatók. A jogászok (30,3%) tetemes hátránnyal a harmadik helyen végeztek (éppúgy, mint Magyarországon) nem túl nagy eséllyel a foglalkoztatásra, és csupán a középiskolai tanárokat (23,9%) és a közgazdászokat (17,6%) előzik meg az elhelyezkedési lehetőségeket illetően.

14. sz. táblázat

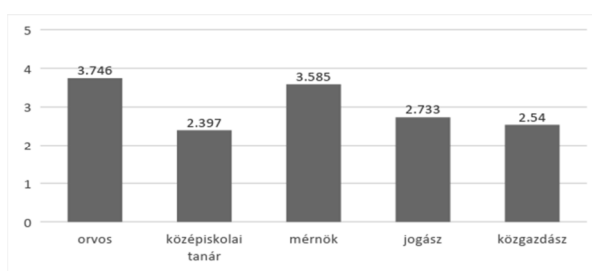
Az elhelyezkedési lehetőségek rangsora (válaszadók %-ában megadva)

	orvos	középiskolai tanár	mérnök	jogász	közgazdász
	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %
1.hely	40,1 / 60,6	11,3 / 5,6	28,9 / 24,1	11,9 / 4,2	7,8 / 7,0
2.hely	24,5 / 7,7	14,5 / 18,3	27,9 / 36,9	14,4 / 26,1	18,8 / 10,6
3.hely	13,8 / 0,7	16,7 / 43,7	22,2 / 9,9	28,2 / 39,4	19 / 35,2
4.hely	13 / 7,0	17,6 / 21,1	14,9 / 12,8	26,1 / 23,9	28,4 / 23,2
5.hely	8,7 / 23,9	39,9 / 11,3	6 / 16,3	19,4 / 6,3	26 / 23,9

A presztízspontszámok még világosabban mutatják, hogy Magyarországon az orvosi és a mérnöki foglalkozások elhelyezkedési esélyeit lényegesen jobbnak látják a joghallgatók, mint a másik három foglalkozását. A jogászok ebből a szempontból a harmadik helyre kerültek ugyan, de nem sokkal előzik meg a közgazdászok, sőt még a középiskolai tanárok elhelyezkedési esélyeit sem. Horvátországban a joghallgatók válaszaik csak kisebb részben térnek el a honi hallgatóikétól. Csupán az a meglepő, hogy a közgazdászok elhelyezési lehetőségeit a magyar hallgatók jobbnak látják, mint a középiskolai tanárokét, míg Horvátországban ez fordított, sőt a középiskolai tanárok esélyei majdnem azonos a jogászokéval. A középiskolai tanárok piaci lehetőségeit a horvátok fél ponttal jobbnak látják, mint a magyar hallgatók.

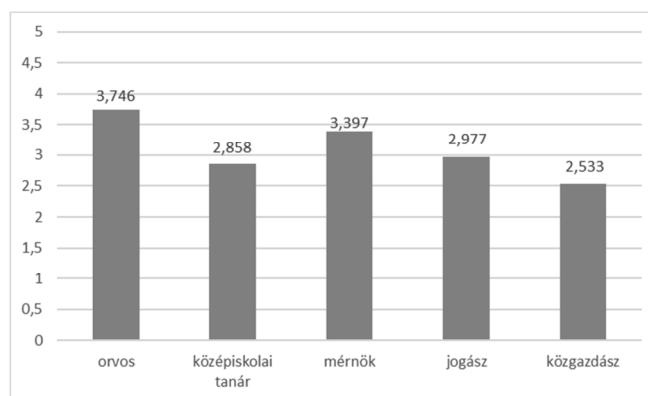
10. sz. grafikon

Elhelyezkedési lehetőségek (Magyarország)

11. sz. grafikon

Elhelyezkedési lehetőségek (Horvátország)

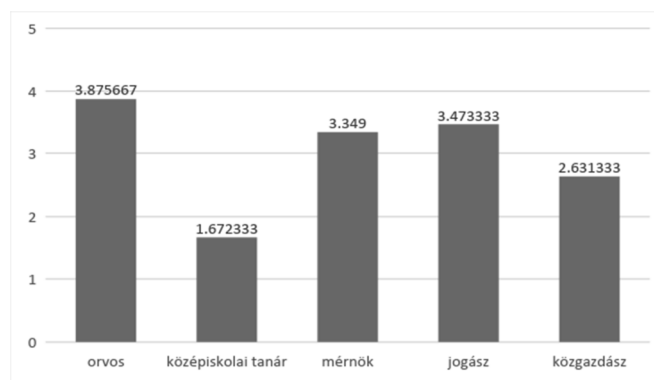
A megkérdezett joghallgatók szerint a jogászai pálya társadalmi presztízse, és havi nettó jövedelme alapján a vezető értelmiségi pálya a magyar társadalomban. A társadalmi presztízsz szerint az orvosok után a második, a nettó jövedelem szerint első helyen áll. Az elhelyezkedési lehetőségek tekintetében azonban az orvosoktól és a mérnököktől

leszakadva a harmadik helyre került, nem sokkal megelőzve a közgazdászokat és a középiskolai tanárokat. A horvátoknál is a társadalmi presztízs alapján az orvosok után a jogászhallgatók a saját szakmájukat tartják a legfontosabbnak, sőt a jövedelem szerint is közvetlenül az orvosok után helyezik (a jövedelmi presztízspontok szerint). Az elhelyezkedési lehetőségeket mérlegelve azonban véleményük szerint megelőzik őket az orvosok és a mérnökök is. A jogászi pályát összességében a magyar és a horvát hallgatók kedvezően értékelték, azonban a pálya vonzóképeség szempontjából mindenféleképpen figyelmeztető, a nem túl kedvező elhelyezkedési értékelés. Ha a három szempontot együtt vesszük figyelembe (mindhármát azonos súllyal), akkor Magyarországon az orvos – jogász – mérnök – közgazdász – középiskolai tanár sorrend alakul ki, Horvátországban azonban az elhelyezkedési lehetőségek terén a mérnökök akkora előnyre tettek szert a jogászokkal szemben, hogy az összesített elszámolásban 0,02 ponttal megelőzték őket. Egyébként a horvát válaszadók az elhelyezkedési lehetőségeket illetően a középiskolai tanárokat a közgazdászok elé helyezték.

Ha eltekintünk az elhelyezési lehetőségektől, amelyek sokkal inkább kedveznek a mérnöki végzettséggel rendelkezőknek, akkor elmondható, hogy a jogászi pályát mindkét országban az orvosok után a második legkedveltebb értelmiségi foglalkozásnak tartják. A horvát vizsgálat kitért az általános műveltség és a kulturális eseményekben való részvétel kérdésére is, amely szempontok szerint is a jogászokat az elit helyekre rangsorolták. A hallgatók az elsők közé (47,5%), illetve a mezőny első felébe (35,5%) rangsorolták a jogi pályát, így összességben 83,0%-kal igen magasan pozícionálták a jogászokat. Ami pedig a jogi pályával járó kockázatokat illeti (más értelmiségi pályákhoz viszonyítva) a válaszadók 45,4% rizikósnak tartja, 54,6%-a pedig nem. Ezek a tények azt sugallják, hogy a jogi pályát a szakmai tudás mellett széles általános műveltséget nyújtó, kultúrát ápoló szakmának tartják, amely olyan felkészítést nyújt, mellyel a jogász viszonylag biztos egzisztenciára számíthat. Marad azonban az aggodalom, hogy a munkahelyi lehetőségek nem túl kedvezőek.

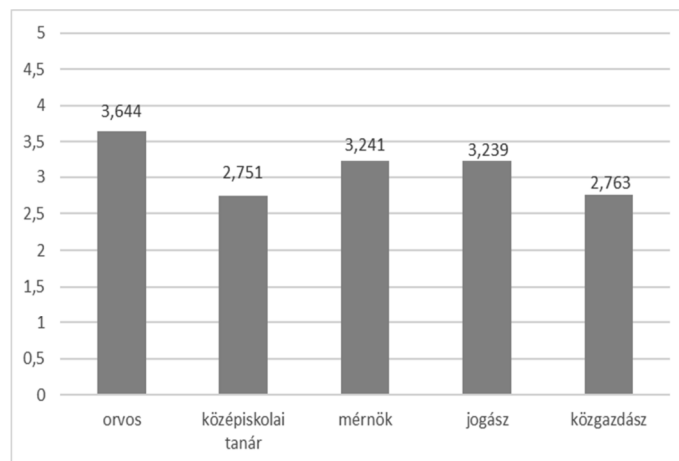
12. sz. grafikon

Összesített státuszmutató (Magyarország)

13. sz. grafikon

Összesített státuszmutató (Horvátország)

Összesítésben a magyar válaszadóktól a jogászok 0,24, az orvosok 0,23 és a mérnökök 0,1 ponttal többet kaptak a horvát kollégáiknál, viszont a közgazdászok 0,1 ponttal kevesebbet.

A legnagyobb különbség a két ország joghallgatói esetében a középiskolai tanárok megítélésénél mutatkozik meg. Amíg nálunk igen alulértékelt, mindössze 1.672 pontot kapott messze lemaradva a többi értelmiségi pályától, addig Horvátországban 2.751 ponttal teljesen egyenrangú a közgazdászokkal, és csak kicsit marad le a további három „menő” foglalkozástól.

VI. A magyar és a horvát jogászság belső presztízssztruktúrája - a joghallgatók véleménye alapján

A jogászai pálya vizsgálatkor fontos kérdés a szakma belső presztízssztruktúrájáról kirajzolódó kép, vagyis, hogyan látják a joghallgatók a bíró – ügyész – ügyvéd – vállalati jogtanácsos – közigazgatási, államigazgatási jogász – közjegyző foglalkozások közötti különbséget.

A Badó Attila- Lőrinczi János és Patyi Zsófia tanulmányát követve rangsoroltuk a jogi foglalkozásokat figyelembe véve kritériumként *a társadalmi presztízs*, az anyagi megbecsültség és az adott *szakma képviselőinek általános műveltsége, kulturális tőkéje* tényezőket.

15. sz. táblázat

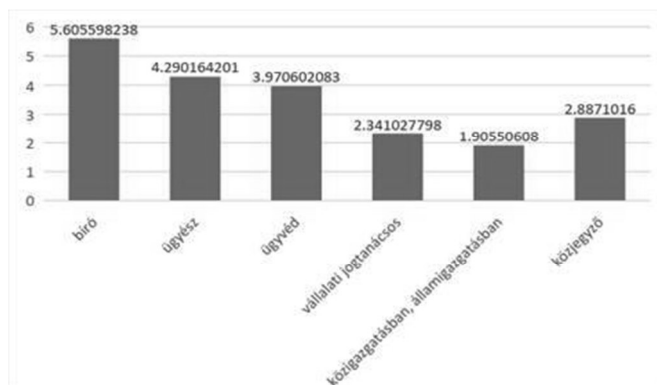
A jogászság társadalmi presztízis rangsora a magyar hallgatók szerint (%)

	bíró	ügyész	ügyvéd	vállalati jogtanácsos	közigazgatásban, államigazgatásban dolgozó jogász	közjegyző
	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %
1.hely	78,2 / 64,8	5,1 / 35,2	8,8 / 23,9	0,9 / 4,9	2,4 / 7,0	4,6 / 16,2
2.hely	12,4 / 8,5	46,4 / 30,3	25,0 / 27,5	3,8 / 15,5	2,8 / 13,4	9,6 / 17,6
3.hely	5,4 / 3,5	29,3 / 9,9	34,3 / 26,1	7,9 / 27,5	4,5 / 22,5	18,5 / 20,4
4.hely	1,2 / 2,1	12,6 / 8,5	21,7 / 9,9	25,1 / 23,9	13,4 / 23,2	26,0 / 24,6
5.hely	1,4 / 3,5	5,0 / 10,6	7,0 / 9,9	40,5 / 18,3	26,5 / 18,3	19,7 / 11,3
6.hely	1,5 / 17,6	1,6 / 5,6	3,3 / 2,8	21,7 / 9,9	50,4 / 15,5	21,6 / 9,9

Ahogy a táblázat adataiból látszik, a társadalmi presztízis szempontjából a bírók kiemelkednek, őket a magyar válaszolók 90,6%-a az első és a második hely valamelyikére rangsorolta. A horvátoknál meglepetésre a legtöbb szavazatot az első helyre való rangsorolás (64,8%) mellett az utolsó helyezést kapta (17,6%). Ha csak az első két helyezést nézzük (73,3%), akkor az tapasztalható, hogy a horvátok esetében a bírói szakma nem élvez akkora presztízst, mint Magyarországon. Mindkét országban a bírakat követik az ügyészek (Magyarországon 51,5%-kal, Horvátországban pedig igen magas 65,7%-kal) és az ügyvédek (Magyarországon 33,8%-kal, Horvátországban pedig szintén igen magas 51,4%-kal). A másik három jogász foglalkozás magyarországi társadalmi presztízse az előző háromhoz viszonyítva lényegesen alacsonyabb, a vállalati jogtanácsost és a közigazgatásban, államigazgatásban dolgozó jogászt a válaszolók 4-5%-a, a közjegyzőt 14,2%-uk tette a rangsor első két helyének valamelyikére. Horvátországban is ezek kevésbé vonzóak, mint az első három helyezett foglalkozás, de például a vállalati jogász karrier sokak számára (20,4%) „nyugis, jól fizetett” munkahelyként szép jövőt garantáló pozíció. Hasonló indokokból a közigazgatási-államigazgatási jogász állás is sokkal több (20,4%) voksot kapott, mint Magyarországon, vagyis ugyanannyit, mint a vállalati jogász. A közjegyzői pályát 33,8% horvát joghallgató tette az első két hely valamelyikére, ami több mint kétszerese a magyar joghallgatók megítéléséhez képest.

14. sz. grafikon

A jogászai foglalkozások társadalmi presztízse (Magyarországon)

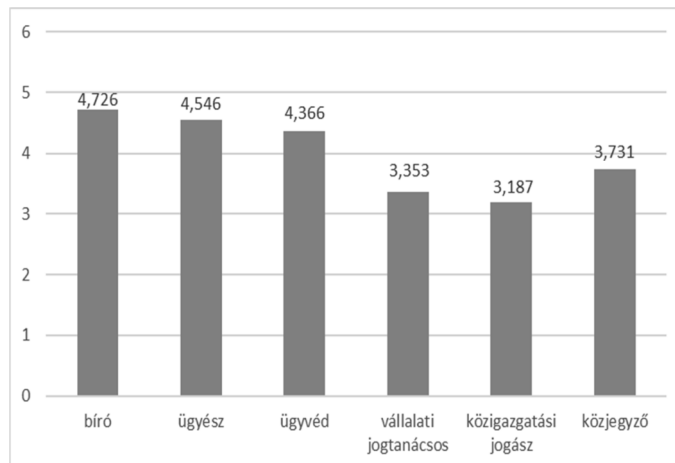

A presztízspontszámok még pontosabban mutatják a rangsort, ami szerint Magyarországon a bírő – ügyész – ügyvéd – közjegyző – vállalati jogtanácsos – közigazgatási jogász a sorrend.

Horvátországban a presztízspontok szerint a bírák (4.726) és a többi foglalkozások közötti különbség nem ilyen nagymértékű, mint Magyarországon. A horvát joghallgatók az ügyészi szakmát rangsorolták a második helyre (4.546), majd az ügyvéd következik (4.366), illetve kissé leszakadva a közjegyző (3.731), a jogtanácsos (3.353) és a közigazgatási jogász (3.187).

15. sz. grafikon

A jogászai foglalkozások társadalmi presztízse (Horvátországban)

16. sz. táblázat

Jövedelmi rangsor (%)

	bíró	ügyész	ügyvéd	vállalati jogtanácsos	közigazgatásban, államigazgatásban dolgozó jogász	közjegyző
	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %
1.hely	31,0 / 44,7	3,4 / 27,7	34,1 / 27,7	14,6 / 5,0	3,0 / 3,5	13,9 / 23,4
2.hely	21,9 / 19,1	18,0 / 29,1	22,4 / 23,4	18,3 / 18,4	3,9 / 11,3	15,4 / 22,7
3.hely	20,9 / 11,3	25,7 / 13,5	20,4 / 20,6	12,9 / 26,2	4,8 / 35,5	15,3 / 17,0
4.hely	15,8 / 5,0	26,9 / 12,8	13,7 / 11,3	17,3 / 23,4	9,4 / 17,0	16,8 / 15,6
5.hely	7,8 / 7,8	21,3 / 12,8	6,9 / 6,4	24,0 / 19,9	21,3 / 14,9	18,7 / 8,5
6.hely	2,6 / 12,1	4,7 / 4,3	2,4 / 10,6	12,7 / 7,1	57,6 / 17,7	19,9 / 12,8

Az anyagi megbecsültség szempontjából a magyar és a horvát joghallgatók véleménye eltérő. Amíg nálunk az ügyvédi szakma a legkíváncsabb (56,5%), addig a horvát válaszadók legnagyobb arányban a bírókat rangsorolták (63,8%) az első és a második hely valamelyikére. Ez még akkor is igaz, ha figyelembe vesszük, hogy a horvát hallgatók egy részének a bírói munkával szemben vannak bizonyos fenntartásai. Ez részben a közvélemény hatása, amely éles kritikát fogalmaz meg a horvát igazságszolgáltatással szemben. Azonban, amíg a társadalmi presztízs szempontjából a horvát hallgatók 17,6%-a a bírakat az utolsó helyre rangsorolta, addig a jövedelmezést illetően már kevésbé kritikusak, habár így is a magyar válaszadókhoz viszonyítva ötször annyian (12,1%) rangsorolták őket az utolsó helyre. Eltérnek a magyar és a horvát joghallgatók véleményei az ügyvédségről, amely a társadalmi presztízs szempontjából mindkét országban csak a harmadik legnépszerűbb pálya, míg nálunk a legjövedelmezőbb jogi foglalkozás, addig Horvátországban csak a harmadik legvonzóbb jogász állás. Igaz százalékokban kifejezve mindössze 5,5%-kal kapott többet Magyarországon, mint déli szomszédunknál. Hazánkban a népszerűségi lista második fokán a bírák helyezkednek el (52,9%), Horvátországban pedig az ügyészek (56,8%). Az ügyészek megítélésében a két ország teljesen eltér, mivel nálunk a jövedelmezőség terén az ügyészeket megelőzik a vállalati jogtanácsosok (32,9%) és a közjegyzők (29,3%) is, és csupán a közigazgatásban, államigazgatásban dolgozó jogász állások számítanak kevésbé vonzóknak.

Horvátországban a közjegyző (46,1%) a bíró, az ügyész, az ügyvéd után következik, de mindössze öt százalékkal marad el az ügyvéddel szemben és majdnem kétszeresen jövedelmezőbb foglalkozásnak találják a jogtanácsossal szemben. A társadalmi presztízs szempontjából is a közjegyző jóval megelőzi a vállalati jogtanácsost, aki e tekintetben a Dráván túli országban azonos százalékat kapott (20,4) mint a közigazgatásban, államigazgatásban tevékenykedő jogász. A jövedelmeket illetően a jogtanácsos mégis valamivel ígéretesebb pályának tűnik Horvátországban is (23,4%), így a közigazgatásban, államigazgatásban dolgozó jogász állásokat mindkét országban a legkevésbé jövedelmező jogász pályának tartják. Magyarországon csupán a válaszadók 6,9%-a tette a

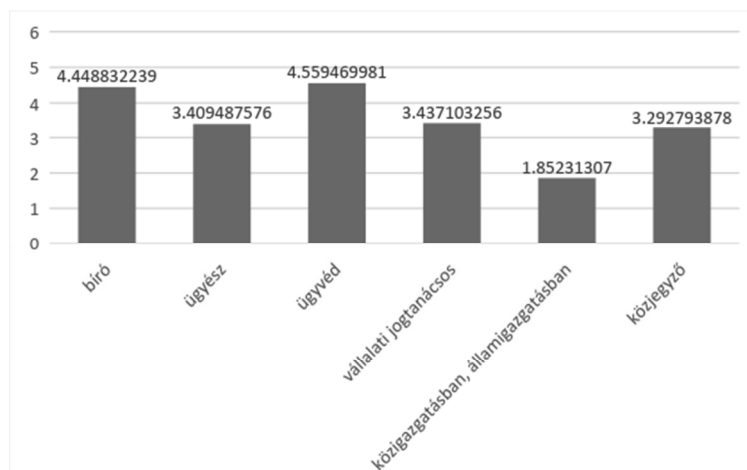
presztízssorrendben az első és második hely valamelyikére, ugyanakkor a válaszadók több, mint felénél az utolsó helyre kerültek. Horvátországban a válaszadók 14,8 %-a rangsorolta az első és második hely valamelyikére, de a magyar felméréstől eltérően az utolsó helyre mindössze 17,7%-a helyezte őket.

Ha azonban megvizsgáljuk a presztízspontszámokat, és nem csak az első két helyre való rangsorolást nézzük, akkor hazánkban az ügyészek kicsivel megelőzik a közjegyzőket. A magyar joghallgatók az ügyvédi foglalkozást tartják a legjövedelmezőbbnek, anyagi szempontból a bírót is kedvezőbb helyzetűnek értékelték a többi jogász foglalkozással összevetve. E két foglalkozás presztízspontszámának átlaga négy egész fölött van, míg az ügyészi, a vállalati jogtanácsosi és a közjegyzői pálya anyagi megbecsültségét közel azonosnak értékelték, a legkevésbé jövedelmező jogász pályának – messze lemaradva a többiektől – a közigazgatásban, államigazgatásban dolgozó jogászt tartják. Magyarországon tehát a sorrend: ügyvéd (4.559), bíró (4.488), vállalati jogtanácsos (3.437), ügyész (3.409), közjegyző (3,292), a közigazgatási jogász (1.852).

Horvátországban a bíró (4.516), az ügyész (4.340), és az ügyvéd (4.229) presztízspont átlaga meghaladja a négy egészet, a közjegyzőé (3.985) pedig a négyes átlag határát súrolja. A jogtanácsos (3.339) és a közigazgatásban, államigazgatásban dolgozó jogász (3.180) pontátlaga kissé lemarad, de közel sem olyan mértékben, mint Magyarországon. Az összevetésből kitűnik, hogy csupán a közigazgatásban, államigazgatásban dolgozó jogászok utolsó helyre való rangsorolása azonos a két államban. A többi foglalkozás megítélésében viszont kisebb-nagyobb eltérések tapasztalhatók.

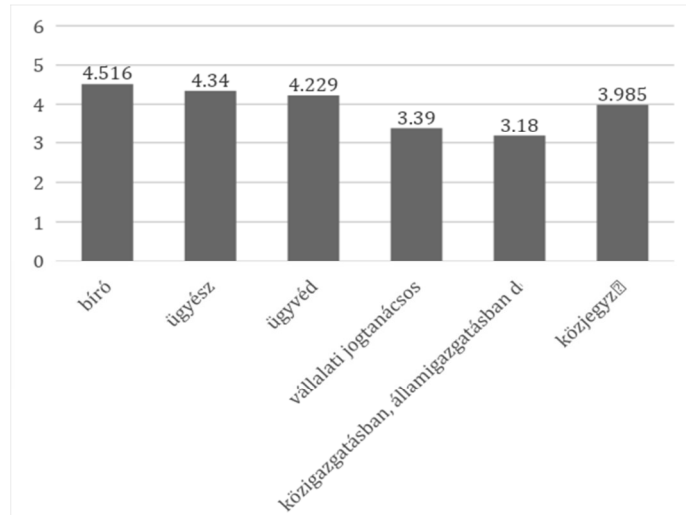
16. sz. grafikon

A jogász foglalkozások jövedelmezősége, anyagi megbecsültsége Magyarországon

17. sz. grafikon

A jogászai foglalkozások jövedelmezősége, anyagi megbecsültsége Horvátországban

17. sz. táblázat

Általános műveltségi rangsor (%)

	bíró	ügyész	ügyvéd	vállalati jogtanácsos	közigazgatási jogász	közjegyző
	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %
1. hely	77,6 / 58,5	4,8 / 33,1	9,5 / 28,2	2,3 / 6,3	2,6 / 7,7	3,1 / 14,1
2. hely	11,3 / 14,8	45,5 / 33,1	23,5 / 21,8	3,9 / 19,0	5,3 / 19,7	10,3 / 23,9
3. hely	5,7 / 4,9	27,6 / 9,2	33,4 / 24,6	9,2 / 26,1	7,8 / 22,5	16,2 / 21,1
4. hely	2,5 / 1,4	13,2 / 6,3	19,0 / 9,9	25,0 / 21,1	14,6 / 13,4	25,7 / 14,1
5. hely	0,9 / 4,9	6,2 / 11,3	9,9 / 4,9	33,0 / 19,0	30,5 / 22,5	19,5 / 11,3
6. hely	1,7 / 15,5	2,6 / 7,0	4,8 / 10,6	26,6 / 8,5	39,3 / 14,1	25,0 / 15,5

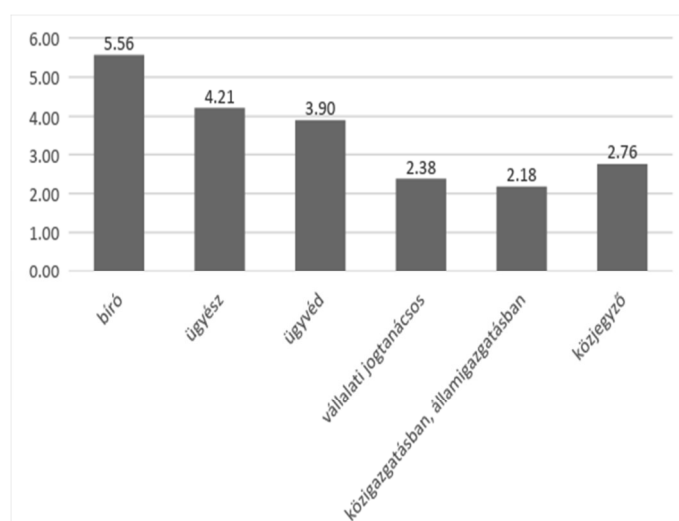
Magyarországon az általános műveltség, kulturális tőke szempontjából a bírák az elsők, őket a válaszadók 88,9%-a az első vagy a második helyre rangsorolta, a horvátoknál 73,3%-kal szintén ők vezetnek a listát, de itt is ismételtten bebizonyosodott, hogy a magyar joghallgatók sokkal jobban felnéznek a bírákra és a munkájukra, mint a horvátok. Szintén ezt bizonyítja az a tény, hogy bőven tíz százalék fölötti (15,5%) azoknak a

száma, akik a bírói feladatot a jogi pálya legalacsonyabb fokára rangsorolták. Így volt ez a társadalmi presztízs megítélésnél, továbbá a bírói hivatás jövedelmezőségét illetően, és ez megismétlődik a bírák műveltségi-kulturális szintjének osztályozása kapcsán.

A magyar joghallgatók az ügyészeket 50,3%-kal, a horvátok pedig 66,2%-kal a második helyre sorolták. Ez az adat is megerősíti az államügyészi hivatalba vetett bizalmat. A horvát hallgatók e foglalkozás társadalmi megítélését jónak, anyagi szempontból jól fizető állásnak tartják, magukat az államügyészeket pedig nemcsak szakmailag jól képzetteknek, hanem széles látókörű értelmiségieknek is vélik. Magyarországon az ügyvédek csak a joghallgatók 33%-a tartja a jogásztársadalom „elitrétegének”, Horvátországban az első két hely valamelyikre pedig a válaszadók pont 50,0%-a helyezte az ügyvédek (igaz 10,6%-a őket az utolsó helyre sorolta). Ezzel szemben nálunk az említett három pályától a többi jogász foglalkozás erősen leszakadt - a közjegyzők (13,4%), a közigazgatásban, államigazgatásban dolgozó jogászok (7,9%), és a vállalati jogtanácsosok (6,2%), addig a horvátoknál ugyan a műveltséget illetően érezhető lemaradás a bíró-ügyész-ügyvéd trióval szemben, de nem ilyen mértékben, mint nálunk. A közjegyzőket a horvát hallgatók 38%-a rangsorolta az első két hely valamelyikére (zömében a második helyre), ami majdnem háromszorosa a Magyarországon tapasztaltaknak, a közigazgatási jogászokat 27,4%-uk tartotta méltónak e helyezésre, ami háromszorosa a honi értéknek, végül a jogtanácsosokat 25,3%-a, ami négyszerese e szakma magyar hallgatók által nyújtott értékelésnek.

18. sz. grafikon

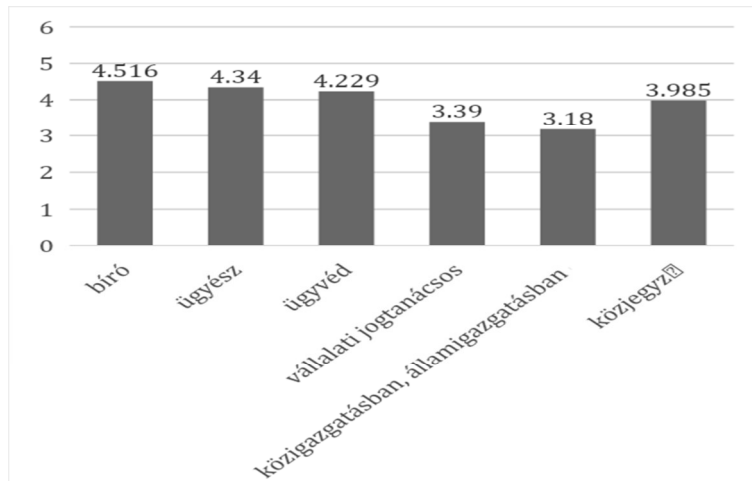
A jogászok megítélése az általános műveltségük szerint Magyarországon

A sorrend tekintetében a presztízspontszámok alapján a – bírók (5,56) – ügyészek (4,21) – ügyvédek (3,90) - közjegyzők (2,76) – vállalati jogtanácsosok (2,38) – a közigazgatásban, államigazgatásban dolgozó jogászok (2,18) - sorrend alakult ki.

19. sz. grafikon

A jogászok megítélése az általános műveltségük szerint Horvátországban

A presztízspontszámok alapján a horvátoknál a sorrend – bírók (4,741) - ügyészek (4,494) - ügyvédek (4.167) - közjegyzők (3.689) - vállalati jogtanácsosok (3.470) - a közigazgatásban, államigazgatásban dolgozó jogászok (3.340). A bírák, az ügyészek és az ügyvédek presztízspontja átlagban meghaladja a négy egészet, a közjegyzőké, a jogtanácsosoké és a közigazgatási jogászoké pedig a három egészet, vagyis majdnem egy egész ponttal magasabb, mint náluk. Összevetve a két ország adatait e szempontból is megismétlődik, hogy Magyarországon a bírák messze kiemelkednek a jogász szakmai „berkekből”, a közjegyző, a jogtanácsos, és a közigazgatási jogász pedig jelentősen leszakadva átlagban kettő egész pont fölé emelkednek. A horvátoknál nincs ilyen erős eltérés a szakmák között, részben mert a bírói hivatásnak nincs akkora presztízse, mint Magyarországon, valamint, mert a nálunk kevésbé értékelt közjegyző, jogtanácsos, és közigazgatási jogász a szomszédainknál nem számítanak másodrangú hivatásoknak. Megjegyzendő az is, hogy jóllehet ez utóbbi három foglalkozás sorrendje Horvátországban is fennáll, de a közigazgatási jogászok egyáltalán nem annyira alulbecsültek, mint nálunk.

VII. A joghallgatók életcéljai, távlati célkitűzései, a jogi pályával kapcsolatos tervei

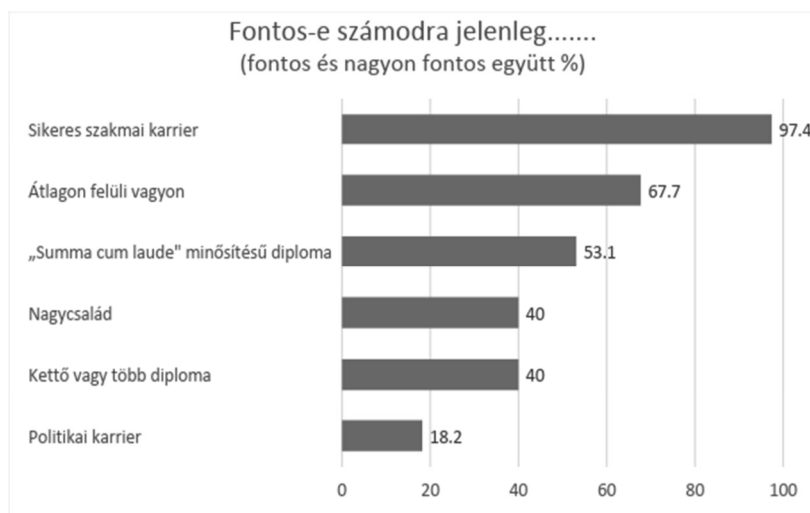
18. sz. táblázat

Joghallgatók életcéljai (%)

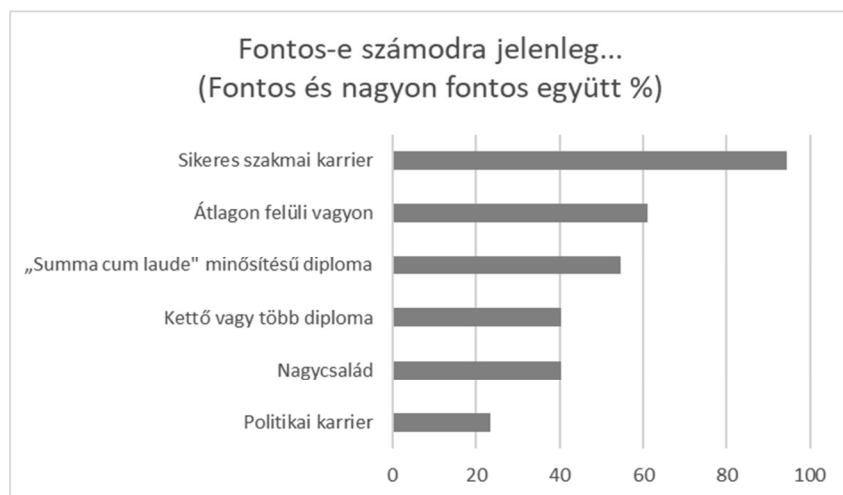
	egyáltalán nem fontos	nem fontos	fontos	nagyon fontos
	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %	magyar/horvát %
„Summa cum laude” minősítésű diploma	11,0 / 11,3	35,9 / 34,0	38,1 / 31,9	15,0 / 22,7
Sikeres szakmai karrier	0,4 / - (nem kérdezték)	2,1 / 5,7	35,9 / 35,5	61,5 / 58,9
Kettő vagy több diploma	11,5 / 11,3	48,5 / 48,2	28,5 / 34,0	11,5 / 6,4
Átlagon felüli vagyoni	3,5 / 5,0	28,8 / 34,0	46,5 / 46,1	21,2 / 14,9
Politikai karrier	42,5 / 35,5	39,3 / 40,4	13,1 / 18,4	5,1 / 5,0
Nagycsalád	22,6 / 21,3	37,4 / 38,3	24,8 / 26,2	15,2 / 14,2

Az életcélok szempontjából a két ország hallgatóinak véleménye nagyon hasonló, a rangsort illetően azonos, és csupán pár százalék eltérés tapasztalható egyes válaszoknál. A joghallgatók prioritási sorrendje: sikeres szakmai karrier, átlagon felüli vagyoni, „Summa cum laude” minősítésű diploma, nagycsalád, kettő vagy több diploma és a politikai karrier. A magyar (97,4%) és a horvát joghallgatók (94,4%) számára kimagaslóan fontos a sikeres szakmai karrier, amelyet az átlagon felüli vagyoni megszerzése követ. Ez utóbbi a magyar hallgatókat (67,7%), valamivel nagyobb arányban motiválja, mint a horvát kollégáikat (61,0%). Nincsenek eltérések a „Summa cum laude” minősítésű diploma megszerzésének fontossága terén sem, amely a magyar hallgatók 53,1%-ának és a horvát joghallgatók 54,6%-ának az életcélja, és a rangsorban a sikeres szakmai karrier, valamint az átlagon felüli jövedelem után következik. A kettő vagy több diploma a magyar hallgatók 40%-ának és a horvátok 40,4%-ának fontos életcél, amely mindkét ország esetében teljesen azonos százalékban megismétlődött a három vagy többgyermekes nagycsalád fontosságára adott válaszoknál. A sorrendben a legkevésbé fontos a politikai karrier, amely érdekes módon a magyar hallgatók 81,8%-ának, illetve a horvát kollégáik 75,9%-ának nem jelent megfelelő célkitűzést. A politikai karrier csupán 18,2% magyar és 23,4% horvát joghallgató számára fontos.

20. sz. grafikon

A magyar joghallgatók életstratégiái

21. sz. grafikon

A horvát joghallgatók életstratégiái

19. sz. táblázat

Jelenleg tudod-e már, hogy a végzés után melyik jogász pályát választanád szívesen élethivatásul?

	magyar/horvát (%)
még nem tudom	47,1 / 26,2
igen, tudom	52,9 / 73,8

A megkérdezett magyar joghallgatók kicsit több, mint felének (52,9%), illetve a horvátok több mint háromnegyedének van már konkrét elképzelése a választandó pályáról. Ez logikus, ugyanis a szakmai ismeretek, információk megszerzésének eredményeképpen a hallgatók tisztában lehetnek már az egyetemi éveik alatt azzal, mi érdekli őket, és mit szeretnének majd dolgozni.

Mint a fentiből kitűnik a jogi pályák presztízisének elemzésekor Magyarországon a bírók és az ügyészek társadalmi presztízse és az általános műveltségük, kulturális tőkéjük is az elsők között van a jogász foglalkozások körében, egyedül az anyagi megbecsültség területén előzik meg őket – különösen az ügyészeket – az ügyvédek. Horvátországban viszont a hallgatók szerint még a jövedelmek szempontjából is a bírák után az ügyészek következnek, majd az ügyvédek és közjegyzők.

A jogász pálya kiválasztásakor a hallgatók döntenek arról, hogy számukra mi élvez prioritást: a magas társadalmi, szakmai és kulturális presztízis (bíró, ügyész), vagy az anyagi megbecsültség. Azok a hallgatók, akik már tudják, hogy melyik pályát választják, leginkább az ügyvédi munkát találják vonzónak. Magyarországon a hallgatók 47,6%-a, Horvátországban pedig a 44,8%-a ebben a szakmában szeretne elhelyezkedni. A vállalati jogtanácsosi állás (16,0%) hazánkban a második legnépszerűbb foglalkozás, a Dráván túli államban pedig az egyik legkevésbé kívánt munk (7,47%). A sorrendben nálunk az ügyészi hivatás (14,5% erre voksolt) következik, amely a szomszédainknál a legkevésbé óhajtott állás (6,5%). Hazánk legmagasabb presztízű jogi professzióját, a bírói hivatást a magyar és a horvát hallgatók egyaránt 12,1%-a tartja a leendő pályájának. A két ország között jelentős eltérés mutatkozik a közjegyzői hivatás kapcsán, amely Horvátországban az ügyvédség után a második legkívánatosabb (13,1%), országunkban pedig az utolsó a rangsorban (3,0%). Ehhez képest még a közigazgatási karriert (6,7%) is kétszer annyian tartják a leendő foglalkozásuknak, mint a közjegyzői munkát.

A felsoroltak arra utalnak, hogy az anyagi megbecsültség jelentős befolyást gyakorol a hallgatókra. Magyarországon az ügyvéd és a vállalati jogtanácsos e téren a szavazatok közel kétharmadát (63,6%) szerezte meg. Horvátországban pedig a szintén jövedelmező közjegyzői állás az ügyvéddel együtt elnyerte a válaszadók 57,9%-ának tetszését. Azonban nem felejthetjük el, hogy motivációs tényező az önállóság, a függetlenség is lehet, amely az ügyvédi és a közjegyzői pálya esetében sokkal inkább tapasztalható, mint az államot „kiszolgáló” bírói, ügyészi, közigazgatási jogi pályákon, vagy a tulajdonos érdekeit képviselő vállalati jogtanácsos esetében. Mivel a presztízsmérésnél már megállapítottuk, hogy a bírói, illetve az ügyészi hivatás Magyarországon jóval

nagyobb megbecsülésnek örvend, mint a szomszédoknál, így talán ennek tudható be, hogy e két hivatásban szeretne nálunk elhelyezkedni a válaszadók 26,6%-a, szemben a horvátok 18,6%-ával. A horvát kérdőívben lehetett „egyéb” pályákra is voksolni, melyek közül a diplomáciai szolgálat (egyesek a nagykövetségeken, konzulátusokon kívánnak jogászként dolgozni, az egyik közülük egyenesen nagykövet kíván lenni), és a jogi kari oktatói állás emelkedett ki, de volt, aki például jogtudós, illetve gyermek jogvédő (a válaszból kitűnik, hogy hölgyről van szó) szeretne lenni.

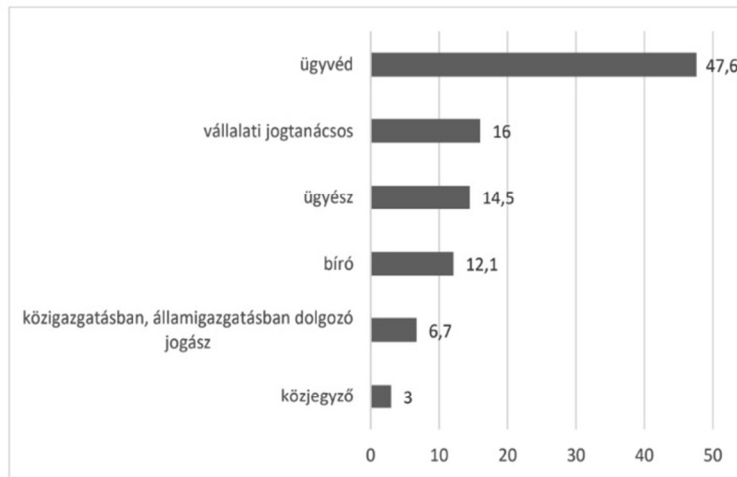
20. sz. táblázat

*A joghallgatók konkrét pályaelképzelései
Melyik jogász-pályát választanád?*

	magyar/horvát %
bíró	12,1 / 12,1
ügyész	14,5 / 6,5
ügyvéd	47,6 / 44,8
vállalati jogtanácsos	16,0 / 7,47
közigazgatásban, államigazgatásban dolgozó jogász	6,7 / 7,47
közjegyző	3,0 / 13,1

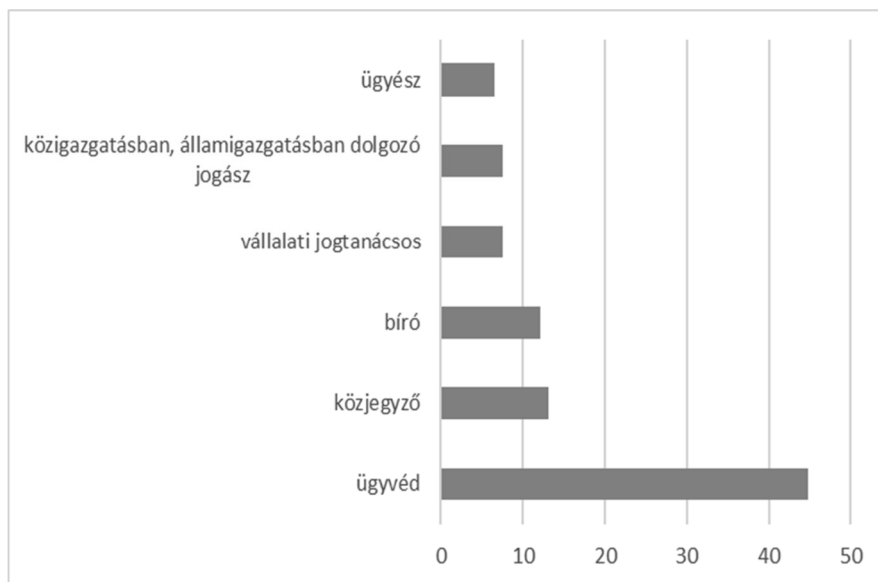
22. sz. grafikon

A joghallgatók konkrét pályaelképzelései Magyarországon

23. sz. grafikon

A joghallgatók konkrét pályaelképzelései Horvátországban

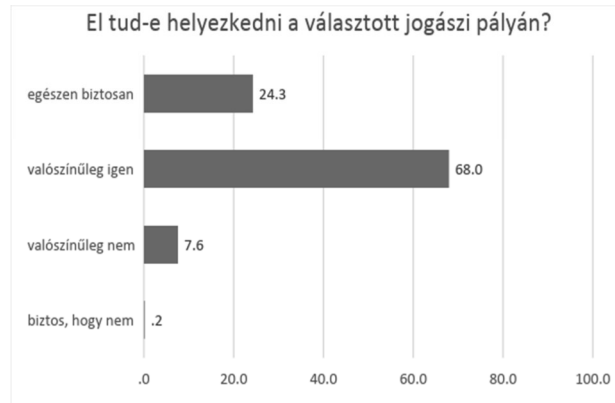

IV. A jogász szakma legnagyobb problémája – Az elhelyezkedési lehetőségek értékelése

Annak ellenére, hogy a pályán való elhelyezkedési esélyek szempontjából a más értelmiségi pályákkal való összehasonlítás során a jogászokat a magyar és a horvát hallgatók csupán a harmadik helyre rangsorolták (az orvosok és a mérnökök után), mégis a döntő többség (92,3% magyar és 76,2% horvát) bizakodó a tekintetben, hogy el tud majd helyezkedni a választott jogászi pályán. A magyarok 24,3%-a és a horvátok 15,2%-a egészen biztos abban, hogy el fog tudni helyezkedni, 68,0%-nyi magyar, valamint 61,0%-nyi horvát hallgató pedig ezt valószínűnek tartja. Csupán 0,2%-a a magyar és 1,0%-a a horvát joghallgatóknak látja kilátástalannak az elhelyezkedési lehetőségeket, míg 7,6%-nyi magyar és 9,2%-nyi horvát valószínűnek tartja, hogy nem lesz munkahe-lye. Minden további kérdés kapcsán tapasztalható, hogy a horvát joghallgatók elhelyezkedési lehetőségei, főként a kívánt pályán, valamivel rosszabbak a honi hallgatókénál.

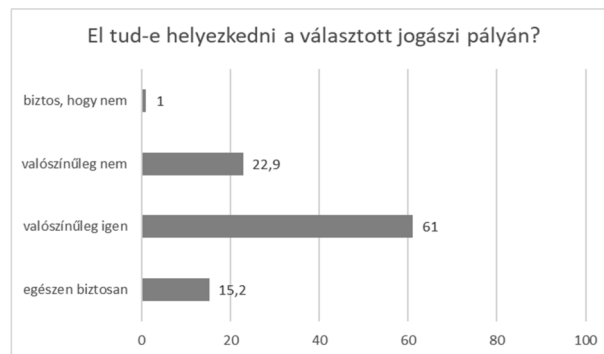
24. sz. grafikon

Az elhelyezkedési esélyek értékelése a magyar hallgatók körében

25. sz. grafikon

Az elhelyezkedési esélyek értékelése a horvát hallgatók körében

Ami a kívánt pályán belüli elhelyezkedési lehetőségeket illeti, azokat a horvát joghallgatók sokkal nehezebbnek ítélik meg. A déli szomszédaink hallgatóinak majdnem egynegyede (23,9%) ugyanis aggódik amiatt, hogy a diploma megszerzését követően nem lesz képes munkahelyet találni a kívánt pályán. Nálunk ez az arány mindössze 7,8%, vagyis háromszor kevesebb. Mivel a horvát hallgatóknak csak 9,9%-a válaszolt akként, hogy nem látja reálisnak az elhelyezkedését, ebből az következik, hogy a pályakezdők 14%-a véleményük szerint nem fog tudni az általa választott pályán dolgozni, hanem más jogi munkát fog végezni.

21. sz. táblázat

Szerinted az általad választott jogász pálya mennyire tudsz majd elhelyezkedni?

	magyar/horvát %
biztos, hogy nem	0,2 / 1,0
valószínűleg nem	7,6 / 22,9
valószínűleg igen	68,0 / 61,0
egészen biztosan	24,3 / 15,2

Arra a kérdésre, hogy jogászok körében tapasztalható-e jelenleg munkanélküliség, a magyar hallgatók 77,6%-a és a horvátok 72,3%-a igennel válaszolt, míg a magyarok 22,4%-uk és a horvátok 27,7%-uk szerint nincs munkanélküliség.

22. sz. táblázat

Szerinted jelenleg van-e munkanélküliség a végzett jogászok körében?

	magyar/horvát %
nincs	22,4 / 27,7
van	77,6 / 72,3

Más értelmiségi pályákhoz viszonyítva a frissen végzett jogászok munkalehetőségeit vegyesen értékelték. Mint már feltártuk, az orvosok és a mérnökök nagyobb eséllyel pályáznak a felmérés szerint a képesítésüknek megfelelő munkára, ami a következő válaszokból is kiolvasható. Nem meglepő, hogy a horvát hallgatók válaszai itt is peszsimistábbak. A jogi pályán elhelyezkedni vágyók lehetőségeit a magyar hallgatók 23,2%-a és a horvátok majdnem fele (42,6%) „sokkal rosszabbnak” illetve „rosszabbnak” látja a más értelmiségi pályákhoz viszonyítva. Magyarországon a hallgatók 76,9%-a jobbnak vagy sokkal jobbnak tartja a jogászok elhelyezkedési lehetőségeit, Horvátországban viszont az optimisták aránya mindössze 57,4%.

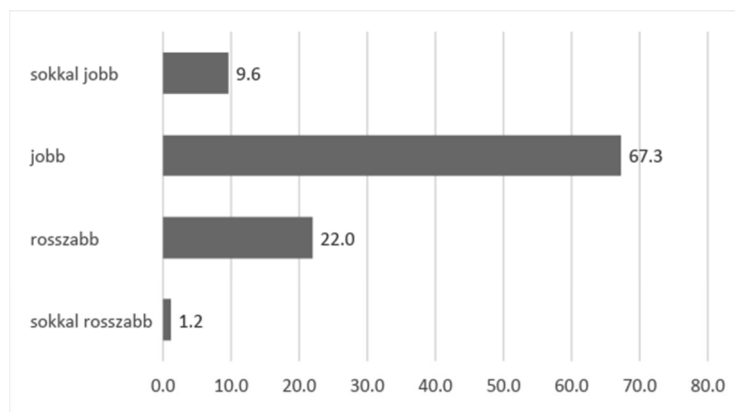
23. sz. táblázat

Elhelyezkedési lehetőségek más értelmiségi pályákhoz viszonyítva

	magyar/horvát %
sokkal rosszabb	1,2 / 6,4
rosszabb	22,0 / 36,2
jobb	67,3 / 54,6
sokkal jobb	9,6 / 2,8

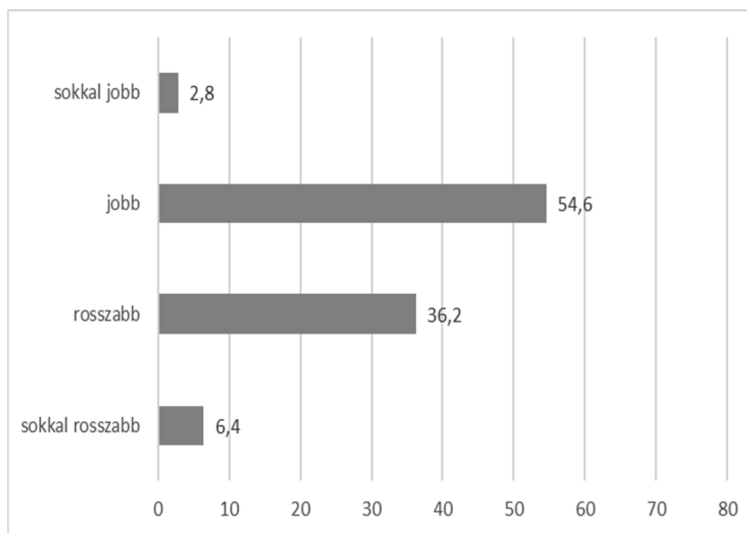
26. sz. grafikon

Elhelyezkedési lehetőségek más értelmiségi pályákhoz viszonyítva Magyarországon

27. sz. grafikon

Elhelyezkedési lehetőségek más értelmiségi pályákhoz viszonyítva Horvátországban

Összegzés

A már publikált magyar kérdőíves kvantitatív kutatás alapján összehasonlítottuk a hazai joghallgatók körében lefolytatott vizsgálat eredményeit a horvát empirikus kutatás eredményeivel. A horvát kérdőív szinte azonos kérdéseket tartalmazott, így az összehasonlítás is egyszerűbb volt. A komparatív vizsgálat arra keresett választ, hogy a 150 évvel ezelőtt különvált - addig egységesnek mondható oktatási, így jogászképzési rendszer – hogyan működik a mostani körülmények között, azóta már két független állam berkein belül.

A vizsgálat a joghallgatók jogi pályára kerülésének körülményeit, motivációját, a pályával kapcsolatos elképzeléseit, életcéljait vizsgálja, valamint összehasonlítja a jogi pályát választó hallgatók véleményét a további négy értelmiségi foglalkozásról alkotottal (orvos, mérnök, középiskolai tanár, közgazdász). Górcső alá került a társadalmi presztízs, a jövedelem, a szakmai karrier, valamint az elhelyezkedési lehetőségek értékelése is.

A joghallgatók *családi körülményeit* vizsgálva megállapítható, hogy a magyar és a horvát joghallgatók zömében *diplomás vagy érettségiző szülői környezetből* kerülnek ki. Mindössze a magyar hallgatók 15,1%-ának és a horvátok 18,6%-ának édesapja, valamint a magyarok 9,9%-ának és a horvátok 17,3%-ának édesanyja nem érettségizett. A két ország joghallgatóinak szülei javarészt diplomások, mégpedig a magyar apák 48,6%-a és az anyák 55,3%-a, illetve a horvát apák 45,7%-a és az anyák 46,7%-a. A felmérésből az is kiderül, hogy a joghallgatók szülei közül az édesanyák képzetebbek, mint az édesapák. Nálunk 6,7%-al magasabb a diplomás édesanyák száma a férfiakhoz viszonyítva, a horvátoknál ez a különbség a diplomások között mindössze egy százalék a nők javára. A magyar szülők képzettségi szintje valamivel magasabb a horvát szülők-höz képest, ami legnagyobb mértékben a diplomás nők kategóriájában mutatkozik meg (8,6%-kal több magyar anya rendelkezik diplomával). A férfiak esetében ez a különbség mindössze 2,9% javunkra.

A *szülők anyagi helyzetét* illetően elmondható, hogy a magyar és a horvát joghallgatók többnyire középosztálybeli, vagy jómódú családokból kerülnek ki. Anyagi gondokkal csupán a magyar diákok 2,5%-ának a családja küzd, míg Horvátországban ugyanez az arány 7,9%. Szűkösen él Magyarországon a joghallgatók 10,3%-a és a horvát diákok esetében 8,6%-ot mutatott ugyanebben az esetben a felmérés. 87,2% magyar és 83,5% horvát joghallgató családja viszont jó életkörülmények között él. A különbség az, hogy ez utóbbi számból „gondok nélkülinek” minősítette a családja jövedelmi helyzetét a honi hallgatók bő egyharmada (37,1%), a másik vizsgált országban viszont csak 14,4%-a tartja kifejezetten jónak jövedelmi helyzetét.

A lakhatást illetően a magyar hallgatók közel fele (46,5%) és a horvátok bő egyharmada (35,0%) szülői háztartásban él. Saját lakása csupán a magyar megkérdezettek 13,8%-ának van, míg a horvát joghallgatók 12,4%-a nyilatkozott ugyanígy. Kollégiumi elhelyezést pedig a magyar diákok 9,5%-a és a horvát hallgatók 8,8%-a kapott, végül albérletben (szoba vagy lakás) él 25,4% magyar és 37,2% horvát egyetemista. Ez utóbbi kategórián belül jelentős az eltérés a lakás bérletét illetően, mert egyedül vagy másokkal lakást bérel 14,0% magyar és 30,7% horvát. A magyar hallgatók gyakran bérelnek szobát (11,4%), ami a horvátoknál kevésbé jellemző (6,5%).

Az egyetemi tanulmányok *finanszírozása* hasonló módon történik mindkét országban. Javarészt a szülők fedezik azokat (Magyarországon a szülők 61,5%-a, Horvátországban pedig 57,7%-a), hiszen a magyar hallgatók 54,1%-a és horvát kollégáik 52,5%-a nem rendelkezik önálló keresettel. Teljes állásban vagy részmunkaidőben dolgozik 17,2% magyar és 15,1% horvát, illetve alkalmi munkával tudja részben fedezni a tanulmányi költségeket a magyarok 28,7%-a és a horvátok egyharmada (32,4%).

Saját megélhetési lehetőségeiket az évfolyamtársaikhoz viszonyítva hasonlóan értékelik a két ország joghallgatói. A hallgatók fele (49,3% magyar és 50,4% horvát) átlagosnak tartja a megélhetési lehetőségeit, egyharmada (a magyarok 33,7%-a és a horvátok 32,8%-a) az átlagosnál valamivel jobbnak, egytizede pedig az átlagosnál sokkal jobbnak látja a saját helyzetét (a magyar hallgatók 10,2%-a és a horvátok 11,7%-a). Mindössze 1,3% magyar és 1,5% horvát tartja az anyagi helyzetét sokkal rosszabbnak az átlagnál, további 5,5% magyar és 3,6% horvát hallgató látja saját megélhetési helyzetét valamivel rosszabbnak az átlagnál. Ez is megerősíti, hogy a joghallgatók javarésze középosztálybeli, illetve felső középosztálybeli családokból kerülnek ki, így biztos anyagi háttérrel tudnak koncentrálni a tanulásra.

A jogi pályáról a két ország hallgatói több kérdésben is nagyon hasonlóan vélekednek. Így például az elhivatottság szempontjából, zömük a középiskolában kötelezi el magát a jogi pálya iránt. Ez igaz a magyar hallgatók 61,3%-ára és a horvát kollégáik 63,9%-ára. A magyar joghallgatók 20,5%-a és a horvátok 13,9%-a még korábban, már az általános iskolában határozza el, hogy jogászok lesznek, míg a magyarok 7,3%-a és a horvátok 13,9%-a közvetlenül a jelentkezési lap kitöltésekor dönt csak ekként. Munkavállalást követően választotta a jogi tanulmányokat a magyarok 3,1%-a és a horvátok 1,4%-a, emellett pedig valamelyik más időpontban történt ez meg a honi hallgatók 7,8%-ával és a déli szomszédok 6,9%-ával.

A pályaválasztás fő motivációja általában a „jobb munkalehetőség” és a „jó kereseti lehetőségek”, mindkét országban a hallgatók több, mint 90%-a esetében figyelhető meg ez. Természetesen a jogi pálya továbbra is a társadalmi presztízs szempontjából vonzó mindkét országban. A magyar és a horvát hallgatók egyaránt humán érdeklődésűek, ami fontos motivációs tényező, míg a „szülői nyomás”, vagy a „szülő, testvér, barát példája” nem igazán befolyásolta őket a pályaválasztásnál.

A joghallgatók társadalmi presztízs szempontjából kiemelkedőnek értékelték az orvosi pályát a sajátjuk mellett, így mindkét államban az orvos – jogász – mérnök – közgazdász - középiskolai tanár sorrend alakult ki. A jövedelmezőség szempontjából Magyarországon a jogászok vezetnek a listát, amíg Horvátországban őket megelőzik az orvosok. Az elhelyezési lehetőségeket illetően pedig az orvosok mellett a mérnökök is megelőzik a jogászokat. Vagyis ez a jogi pálya legnagyobb hátránya.

A jogi pályán belül Magyarországon a bírói hivatás sokkal nagyobb presztízst élvez, mint Horvátországban (ahol minden kérdésben a tíz százalékot meghaladta azon válaszadók száma, akik a jogi pályák közül az utolsó helyre rangsorolták őket) jöllehet a szakmán belül ott is az első helyre rangsorolták. Ennek oka valószínűleg a bírói kar és a bíróságok jelenleg kifejezetten rossz társadalmi megítélése (beleértve az Alkotmánybírósággal szembeni éles kritikákat is, mert a lakosság az AB-t is „bíróságnak” tartja). Mindkét országban a bírók és az ügyészek társadalmi presztízsét, általános műveltségét, kulturális tőkéjét kimagaslónak tartják a rangsorban, mégis a magyar és a horvát hallga-

tók majdnem a fele az ügyvédi pályát látja a legvonzóbbnak.

Az életcélokat illetően a magyar és a horvát joghallgatókat a sikeres szakmai karrier, valamint az átlagon felüli vagyon vonzza leginkább, majd ezt követi a „Summa cum laude” minősítésű diploma, nagycsalád, valamint a kettő vagy több diploma. A politikai karrier mindkét országban a legkevésbé „vágott” cél.

LÁSZLÓ HEKA – ILDIKÓ SZONDI

SELF IMAGE OF HUNGARIAN AND CROATIAN LAW STUDENTS
(BASED ON EMPIRICAL RESEARCH)

(Summary)

In this paper, we examine and compare the social background, motivation, performance, self-image and career path of Hungarian and Croatian law students. Our work was based on the results of empirical research conducted in 2017 by Attila Badó, János Lőrinczi and Zsófia Patyi. In 2018 and 2019 in Croatia we examined the opinions of students using similar methods. The comparison was motivated by the 150th anniversary of the 1868 Croatian-Hungarian compromise. The two countries formed a state of union for 816 years (1102 to 1918). After the dissolution of the Austro-Hungarian Monarchy, Croatia which became part of the South Slavic state and its education system moved further away from the Hungarians. However, after the World War II, higher education was organized under similar social conditions (one-party system, communist ideology) in both countries.

Currently, the two countries have an education system similar to that of members of the European Union. A comparison of their legal studies can provide answers to the same relevant questions.